

MILITAIRE SPECTATOR

350 jaar Korps Mariniers

- De marinier: eeuwenoude traditie, eigentijds perspectief
- De cirkel rond: het Korps Mariniers terug op het water
- Het Korps Mariniers en Rotterdam
- De Scheldekwestie *revisited*

THEMANUMMER

Masteropleiding Military Strategic Studies aan de NLDA

De Faculteit Militaire Wetenschappen verzorgt de master *Military Strategic Studies*, een erkende en geaccrediteerde Engelstalige wetenschappelijke opleiding. Belangstellenden kunnen nu al reageren voor de master die start in 2016.

Op 10 maart 2016 is er een voorlichtingsbijeenkomst over de master MSS van 17.30-20.00 uur in de Waterliniezaal op de Kromhoutkazerne in Utrecht. Aanmelden kan via het mailadres master.mss@mindef.nl.

De brede master bestudeert de rol van krijgsmachten in de context van hedendaagse veiligheidspolitieke vraagstukken en bestaat uit vier verplichte *courses*. Daarnaast dient men een keuze te maken uit één van de drie afstudeerrichtingen (*tracks*), namelijk War Studies, Intelligence & Security of Military Management & Logistics. De tracks worden gecombineerd met een *elective*. Het volgen van één of meer losse courses (elk 5 EC) is ook mogelijk.

Inhoud

De master geeft inzicht in de functie van krijgsmachten in diverse soorten contemporaine conflicten en operaties, zoals Iraqi Freedom, Allied Force (Kosovo) en Afghanistan. Ook etnische conflicten en burgeroorlogen, zoals op de Balkan, komen aan bod. De student verdiept zich in politieke, maatschappelijke en wetenschappelijke analyses, debatten en theorievorming en de juridische en ethische vraagstukken rond legitimering van militair optreden. Verder besteedt de studie aandacht aan de interne managementdynamiek van defensieorganisaties en de positie van krijgsmachten in moderne westerse maatschappijen.

Doelgroep

De tweejarige modulaire master heeft een omvang van 60 EC en is in eerste instantie bedoeld voor militairen en burgers met een bacheloropleiding (of lang model KMA en KIM) en – voor militairen – circa vijf jaar werkervaring in een militaire context. Daarnaast kunnen ook andere geïnteresseerden met minimaal een (relevante) bacheloropleiding zich aanmelden.

Meer informatie

De website van de NLDA geeft meer informatie over de inhoud, opzet en toelatingseisen van deze master. De inschrijving voor de master MSS Class 2016 loopt van 1 februari tot en met 30 april. Belangstellenden kunnen nu al mailen naar: master.mss@mindef.nl.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor Daan Storm van Leeuwen
DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW

Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

luitenant-generaal b.d. ir. R.G. Tieskens
(hoofdredacteur)
kapitein ter zee P. van den Berg
luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
drs. P. Donker
brigade-generaal prof. dr. mr. P.A.L. Ducheine
dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
kolonel ir. M.P. Groeneveld
eInt KL mr. J. van Haaster (e-outreach)
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
kolonel KLu D.J. Traas MSc
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto:

Mariniers trainen onder arctische omstandigheden in Noorwegen, 2014

Foto MCD, E. Klijn

Foto achteromslag:

Mariniers beoefenen de cliff assault (Foto MCD)

MILITAIRE SPECTATOR

498 De marinier: eeuwenoude traditie, eigentijds perspectief

R.G. Oppelaar

350 jaar na de oprichting van het Korps Mariniers zijn de omstandigheden anders, maar de denkfijn niet: met een can do-mentaliteit nemen mariniers deel aan internationale operaties en innoveren zij op allerlei terreinen.

512 Het Korps Mariniers en Rotterdam

K. Kornaat en R.L. Poetiray

De mariniers zijn verweven met de cultuur van Rotterdam, een symboliek die versterkt werd in mei 1940 en waarbij de inwoners van de stad bij de militairen gezamenlijke deugden als nuchterheid en arbeidsethos zien.

521 De cirkel rond: het Korps Mariniers terug op het water

Q.J. van der Vegt en A. ten Cate

De inzet in het kader van de antipiraterijoperaties *Atalanta* en *Ocean Shield* was voor de mariniers een weerzien met een oude vijand, de zeeroverij, en er zijn opmerkelijke operationele parallellen met het verre verleden.

535 De Scheldekwestie revisited

V. Enthoven en H.J. van der Maas

De geopolitieke en militair-strategische betekenis van de Scheldemonding is groot en de verhuizing van de mariniers naar Vlissingen is veel beter historisch en geopolitiek te rechtvaardigen dan bedrijfsmatig.

En verder:

Editoriaal	496
Andere ogen	549
Tegenwicht	550
Boeken en signaleringen	552

Zo wijd de wereld strekt

Het is geen toeval dat het Korps Mariniers werd opgericht in 1665, tijdens de Gouden Eeuw, toen Nederland tot de machtigste landen ter wereld behoorde. Het was een tijd waarin de Nederlandse machthebbers een duidelijke visie hadden op de strategische belangen van de Republiek, die vooral economisch van aard waren. De handelsbelangen strekten zich uit over de hele wereld en de zeesoldaten waren een instrument om die belangen zeker te stellen en uit te breiden. In 350 jaar zijn de handelsbelangen eigenlijk niet veel veranderd. Door de delta van de Rijn, Maas en Schelde heeft Nederland een onveranderlijke positie als export- en doorvoerland. Het achterland van de grootste haven van Europa, Rotterdam, herbergt inmiddels tientallen miljoenen consumenten. Export levert daardoor een substantiële bijdrage aan ons Bruto Binnenlands Product. Handel, de bloedsomloop van de wereldeconomie, kan alleen gedijen bij veilige zee routes, een vitaal belang voor een handels-

zoals rond de Noordpool, bevat een schat aan onontgonnen delfstoffen, waarover kuststaten met elkaar in concurrentiestrijd zijn. De lijfspreuk van het korps luidt *Qua Patet Orbis*, zo wijd de wereld strekt. Hoewel het Korps Mariniers flexibel inzetbaar is in arctische gebieden en in de jungle, in bergen en op zee, ligt de toegevoegde waarde waarschijnlijk het meest in de uitvoering van amfibische taken. Dit kan het zelfstandig, of in multinationalaal verband, zoals in het kader van de UK-NL *Amphibious Force*. Opereren op de grens van zee en land is een specialisme dat voorwaardelijk is gebleken voor het openen van nieuwe fronten, maar ook voor het heimelijk en chirurgisch uitschakelen van tegenstanders. Mariniers opereren immers niet alleen vanaf *Landing Platform Docks* (LPD's), zoals Zr.Ms. Johan de Witt en Zr.Ms. Rotterdam, maar ook ongezien vanaf onderzeeboten. Overigens zijn LPD's en onderzeeboten niet de enige platforms die voorwaardelijk zijn voor amfibische operaties. *Sea Control* gaat vooraf aan amfibische operaties, wat betekent dat ook de zeezijde van zo'n operatie volledig beheerst moet worden: op, onder en boven water. Dit verklaart waarom de *Commander Landing Forces* een officier der mariniers is, maar dat de gehele operatie geleid wordt door een (vlag)officier van de vloot, de *Commander Amphibious Task Force*. Na de Tweede Wereldoorlog bleek dat amfibisch optreden ook in het nucleaire tijdperk de doorslag kan geven. Een treffend voorbeeld is operatie *Chromite* tijdens de Korea-oorlog, waarbij generaal MacArthur door de landing bij Inchon de in het nauw gedreven VN-troepen bij Pusan ontzette. Recenter, bij de bevrijding van de Falklands, was amfibisch optreden de sleutel voor succes. Het Korps Mariniers zou echter te kort worden gedaan door alleen de nadruk te leggen op amfibisch optreden. Zo levert het korps *Vessel Protection Detachments* aan boord van koop-

Hoewel het Korps Mariniers flexibel inzetbaar is in arctische gebieden en in de jungle, in bergen en op zee, ligt de toegevoegde waarde waarschijnlijk het meest bij amfibische taken

land in de top-20 van economieën in de wereld. Sinds de Gouden Eeuw zijn er wel belangen bijgekomen. De zee zelf biedt inmiddels bodem aan een uitgebreide maritieme infrastructuur: olie- en gasplatforms, pijpleidingen, windmolenparken en (internet)kabels. De zeebodem,

vaardij schepen ter bescherming tegen zee-rovers en is het in staat maritiem terrorisme aan te pakken. Maar ook met het hele spectrum tussen klassieke infanterietaken en sociale patrouilles is het korps vertrouwd. Al ten tijde van de dienstplicht bestond het voornamelijk uit beroepspersoneel en dat heeft de afgelopen decennia bijgedragen aan de hoge kwaliteit, ervaring en geoefendheid. Naast maritiem optreden is het korps ingezet in Cambodja, Irak, de Balkan, Eritrea, Afghanistan en recent nog in Mali, waar de *Special Forces* van de mariniers, MARSOF, inlichtingenoperaties uitvoerden. Mariniers kunnen met een kleine logistieke footprint ergens naar binnen gaan waar niets is en de eerste slag slaan.

Nederland heeft nog steeds grote maritieme belangen door zijn geografische positie en aandeel in de wereldhandel. In voorgaande decennia kon ons land nog meesurfen op de collectieve maritieme veiligheid waarvan de *U.S. Navy* en het *U.S. Marine Corps* de ruggengraat vormden. Sinds de verschijning van het Amerikaanse maritiem strategisch concept *A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower (2007)* is duidelijk dat de VS steeds meer van bondgenoten eist dat zij naar rato bijdragen aan de collectieve maritieme veiligheid.

Onderdeel hiervan is de bescherming van maritieme infrastructuur, havens, zeeroutes, waaronder knooppunten (*chokepoints*), kanalen en zeestraten. Dat de veiligheid in gevaar kan komen blijkt uit de dreiging van zeeroverij bij de Hoorn van Afrika en Nigeria, maar ook uit het gedrag van sommige staten. Zo gedraagt China zich steeds assertiever in de Oost- en Zuid-Chinese Zee en is het land bezig zich deze zeeën – in weerwil van het Zeerechtverdrag – toe te eigenen.

Het belang van oceanen en zeeën als bron van voedsel, energie en grondstoffen, maar ook als middel voor lucratief transport is toegenomen

sinds de Gouden Eeuw. Dit is niet alleen een Nederlands vitaal belang, maar dat geldt ook voor zijn bondgenoten. In de internationale verhoudingen, waar blijkt dat Nederland veel verdient aan de zee, verwachten bondgenoten

Het Korps Mariniers heeft bewezen snel inzetbaar te zijn, over de hele wereld, onder de meest uiteenlopende omstandigheden, hoog en laag in het geweldsspectrum

dat ons land zich navenant inspant voor de collectieve veiligheid. Het Korps Mariniers heeft bewezen snel en flexibel inzetbaar te zijn, over de hele wereld, onder de meest uiteenlopende omstandigheden, hoog en laag in het geweldsspectrum. Het korps bewijst zich vooral in het maritieme domein, waar het – als onderdeel van de Koninklijke Marine – zowel zeeroutes beschermt als maritieme infrastructuur. Hoewel misschien geen instrument meer in de mondiale machtspolitiek, biedt het korps een onmisbare schakel in de bescherming van Nederlandse en bondgenootschappelijke maritieme belangen.

Dit themanummer van de *Militaire Spectator* gaat in op de geschiedenis van het korps en op recente operaties waar de mariniers bij betrokken waren. Uit de artikelen blijkt dat het korps zich heeft ontwikkeld tot een professionele organisatie, die optreedt vanuit een eeuwenoude traditie, maar met een eigentijds perspectief. ■

De marinier

Eeuwenoude traditie, eigentijds perspectief

In de eerste tien jaar van het bestaan van het Korps Mariniers namen de zeesoldaten deel aan drie grote operaties met inzet op zee, vanuit zee en aan land. Die elementen zijn nog steeds terug te vinden in het hedendaagse mariniersoptreden. 350 jaar na de oprichting van het korps zijn de omstandigheden veranderd, maar de denklijn niet. Met een *can do*-mentaliteit nemen mariniers deel aan internationale operaties en staan ze de civiele autoriteiten in Nederland bij. Vanwege hun deskundigheid bij missies op de grens van water en land is de vraag naar mariniers groot. De cultuur en organisatie van het korps én de maximaal flexibele instelling van de individuele marinier maken onmiddellijke inzet mogelijk. Om dat te kunnen blijven garanderen innoveert het Korps Mariniers op allerlei terreinen, zoals beheersing van het informatieterrein en hoogwaardig militair optreden juist in het kustgebied.

*Brigade-generaal der mariniers mr. R. G. Oppelaar**

Het is mij een voorrecht en genoeg om bij te dragen aan dit themanummer van de *Militaire Spectator* over het Korps Mariniers, dat op 10 december 2015 350 jaar bestaat. De artikelen in deze uitgave stippen delen van die rijke historie van het korps aan. Naast een terugblik in de geschiedenis is het ook goed naar het heden en de toekomst te kijken. Die zijn immers onlosmakelijk met elkaar verbonden. De oprichtingsakte van 10 december 1665 stelt dat zeesoldaten geschikt moeten zijn voor inzet op zee en aan land. De eerste drie wapenfeiten gedurende de eerste tien jaren van het bestaan van het Korps Mariniers behelzen Chatham (1667, vanuit zee), Kijkduin (1673, op zee) en Seneffe (1674, aan land). Deze drie

elementen, inzet op zee, vanuit zee en aan land, zijn nog steeds in het hedendaagse mariniersoptreden terug te vinden. Als integraal deel van de Koninklijke Marine heeft het Korps Mariniers zich door de eeuwen heen ontwikkeld tot een professionele organisatie, die bestaat uit uitstekend opgeleide, getrainde en zeer ervaren mariniers die kunnen opereren op het moderne gevechtsveld voor missies op zee, vanuit zee en aan land. Hier staan en gaan de mariniers voor. Dit is niet nieuw, het is een logische voortzetting van wat we traditioneel gewend zijn te doen. Maar dan wel op een eigentijdse manier. Daarmee doet het Korps Mariniers nog steeds recht aan de 350 jaar geleden voorziene veelzijdigheid wat betreft optreden: over en op de grenzen van zee en land. De tijden zijn veranderd, de denklijn niet.

* De auteur is momenteel werkzaam als Directeur Operaties bij het Commando Zeestrijdkrachten en is tevens Commandant van het Korps Mariniers.

Met dit artikel wil ik inzicht bieden in waar het

Korps Mariniers anno 2015 voor staat, wat we te bieden hebben en hoe we de toekomst zien. Eerst schets ik kort hoe ik de ontwikkelingen in de wereld zie en hoe deze onze operationele context bepalen. Daarna beschrijf ik mijn beeld van 'de mariniers' en hoe die in die wereld passen. In het derde deel komt aan de orde hoe we onze organisatie blijven verbeteren. Dat blijven verbeteren is niet alleen een operationele noodzaak, het komt ook voort uit een gevoel van verantwoordelijkheid naar de mariniers die ons voorgingen. En zo levert een eeuwenoude traditie een morele en professionele verplichting op voor het zichtbaar maken van een eigentijds perspectief.

De wereld waarin wij leven

De Nederlandse economie is grotendeels gebaseerd op maritieme handel vanuit en naar Nederland. De handel die Rotterdam en onze andere havens bereikt, komt natuurlijk wel ergens vandaan en gaat ergens naartoe. Door globalisering van de wereldhandel en door technologische ontwikkelingen zijn dreigingen minder plaatsgebonden geworden. Of het nu gaat over onze samenleving, onze belangen elders in de wereld, de internationale rechtsorde of de menselijke waardigheid in algemene zin, we kunnen hierdoor direct en indirect sneller worden geraakt dan voorheen. Wat eerder een risico ver weg was, is nu een reële dreiging die dicht bij huis tastbare effecten heeft.

De aard van de conflicten is qua karakter ook ingrijpend veranderd. Staat-tegen-staat conflicten zijn er zeker nog wel, maar er doen zich steeds meer conflicten voor tussen staten en niet-statelijke actoren, zoals piraten, terroristen of opstandelingen. Dit vraagt veel flexibiliteit van ons personeel. Het ene moment deel je een waterfles uit en het andere moment ben je aan het vechten en loopt je leven letterlijk ernstig gevaar. De 'tegenstander' gaat dan ook nog eens op in de massa. Daarbij kunnen onze potentiële tegenstanders zeer slim en uiterst creatief zijn, *out-of-the-box* denken en streven ze er steeds naar óns te verrassen om ons juist dáár te treffen waar we het meest kwetsbaar zijn. En tegelijkertijd doen zich rampen voor,

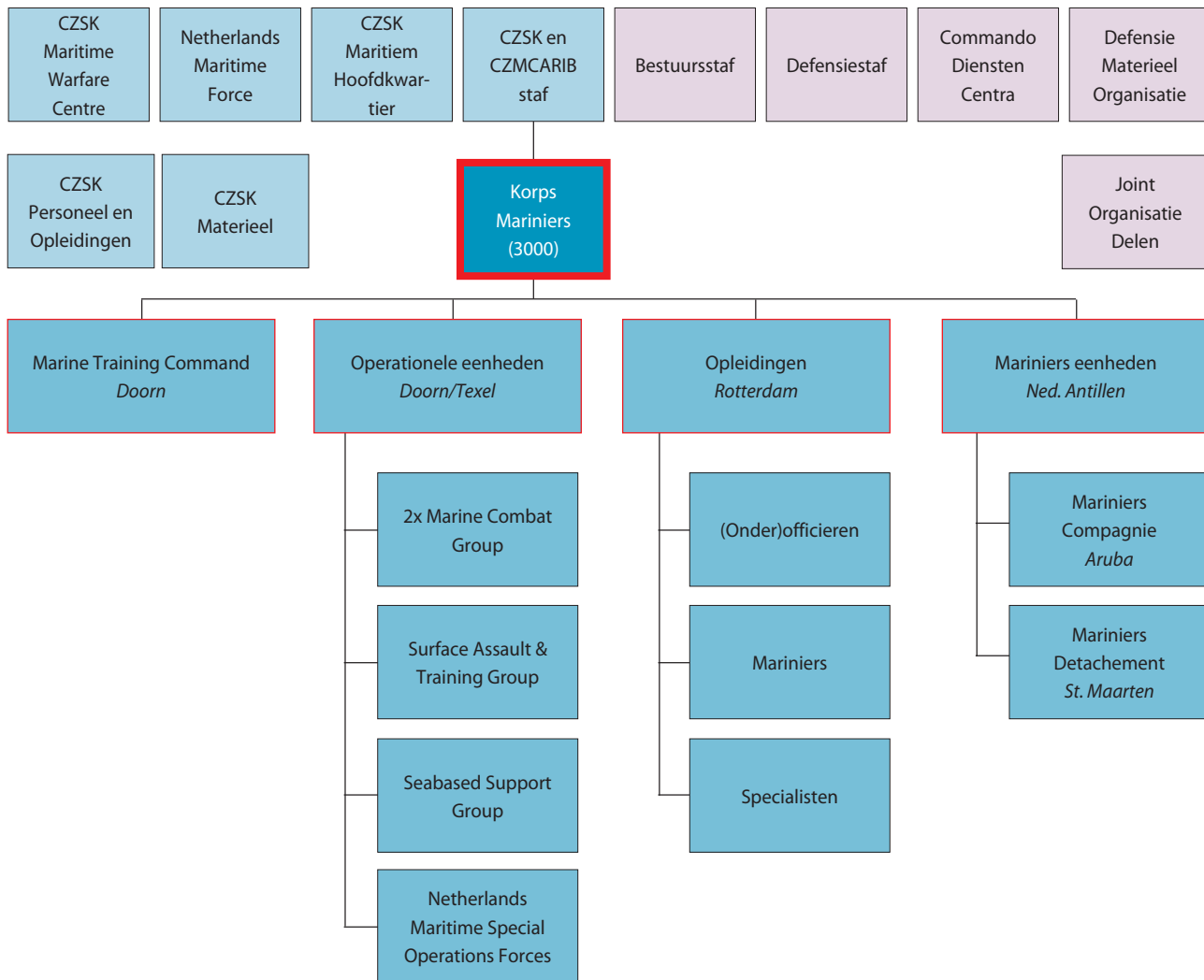
FOTO AVDD, J. VAN HELVERT

Brigade-generaal mr. R.G. Oppelaar, Commandant van het Korps Mariniers

zoals overstromingen, orkanen en aardbevingen, of breken ziektes uit die moeilijk zijn in te dammen. Ook vluchtelingenstromen uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika beginnen hun impact op onze regio te krijgen. Kortom, een zeer diffuus en continu veranderend wereld en daaraan gerelateerd veiligheidsbeeld.

Passend denken en doen

Tegen dit type 'andersdenkenden' en 'anderswillenden' bestaan geen eenvoudige of eenduidige geheime recepten. De oplossing ligt deels in zelf ook anders te gaan denken. In essentie gaat het vaak om beter bewust worden, beter begrijpen en daarmee de basis leggen voor beter besluiten. Veiligheid komt nu eenmaal niet vanzelf. Als het om veiligheid gaat, is er bovendien nooit ruimte voor een tweede plaats. Het is *win or lose*. Succes bij het brengen en bestendigen van veiligheid hangt in beginsel af van een combinatie van een aantal factoren, zoals de mate van aanpassen en anticiperen. Met andere woorden, we moeten onszelf steeds afvragen we nóg beter worden in het eerder voorzien, respectievelijk beter voorspellen (proactief) en hoe in nóg beter en sneller aanpassen (reactief).

Een impressie waar de 3000 mariniers anno 2015 werken

En dan is er ook nog de vraag rond ons handelingspatroon: hoe kunnen we veel sneller oordelen en besluiten? Eigenlijk zou dat sneller dan *real-time* moeten gebeuren. Maar bijna even snel als *real-time* zou ook al heel mooi zijn. Ik ben ervan overtuigd dat dit op termijn op tactisch niveau zeker zal kunnen. De daaraan gerelateerde vraag is hoe besluitvorming op strategisch en politiek niveau hier gelijke tred mee kan houden. Maar dat is een geheel ander issue. De essentie voor mij is het volgende: reactietijd omlaag, pro-activiteit omhoog, besluitvorming sneller en de kwaliteit daarvan beter!

Hoe dan?

Als we nu inderdaad niet zo goed zijn in het voorspellen van strategische ontwikkelingen en het voorkomen van conflicten, dan kunnen we dat enigszins compenseren door snel op die ontwikkelingen te reageren. Mariniers moeten de beste en de snelste zijn in hoog-responsieve scenario's. We hebben de verantwoordelijkheid onze organisatie maximaal gereed te stellen voor inzet, binnen onze mogelijkheden onze mensen de beste opleiding, training en oefeningen te geven, ons materieel in opperste staat van gereedheid te houden, onze doctrine en concepten actueel te houden en continu te verbeteren, enzovoorts, zodat we gereed zijn voor ongeacht welke opdracht, wanneer en waar dan ook. Want we hebben immers niet altijd de 'luxe' om lang van tevoren te kiezen respectievelijk lang te wachten of we wel of niet iets doen. In het huidige wereldbeeld is snelheid essentieel, van zowel denken als handelen.

Waar staan en gaan mariniers voor?

In zeevogelvlucht schets ik wie die mariniers nu zijn, wat ze doen en waar ze voor staan, waar ze actief zijn, wanneer ze kunnen worden ingezet en hoe ze dat doen. Het geeft een beeld van de aspiratie waar mariniers steeds aan moeten blijven werken.

Wie mariniers anno 2015 zijn

De Koninklijke Marine en het Korps Mariniers zijn van oudsher via het element water met

elkaar verbonden. Sindsdien zijn en worden mariniers wereldwijd ingezet voor vrede en veiligheid. Natuurlijk als onderdeel van maritieme gevechtseenheden en taakgroepen, maar ook zelfstandig en in allerlei combinaties met andere strategische partners. Het is bij uitstek een expeditionair onderdeel van de Nederlandse krijgsmacht, bedoeld om waar ook ter wereld op te treden. De officiële wapenspreuk van het Korps Mariniers is dan ook niet voor niets *Qua Patet Orbis* – zo wijd de wereld strekt. Mariniers zijn gespecialiseerd in het uitvoeren van operaties op de grens van zee en land, in speciale operaties en in het opereren onder extreme klimatologische en geografische omstandigheden, van arctische gebieden tot de vochtige hitte van oerwouden, van hooggebergte tot hete en dorre woestijnen. Het Korps telt momenteel zo'n drieduizend speciaal geselecteerde en uitstekend getrainde militairen.

Mariniers moeten de beste en de snelste zijn in hoog-responsieve scenario's

Een term die steeds vaker wordt gebruikt is *littoral*. Daarmee bedoelen we de kuststrook vanaf zee tot zo'n 200 kilometer landinwaarts. Het kustgebied is een complex overgangsgebied dat sinds mensenheugenis het toneel is van zeer uiteenlopende activiteiten: sociaal, economisch, maar ook militair. In dit gebied woont inmiddels het merendeel van de wereldbevolking en dat neemt nog steeds in aantal toe. Het is dus bij uitstek een gebied waar de marinier zich thuisvoelt en zich moet blijven thuisvoelen.

Van origine expeditionair

Tegen de achtergrond van ver en lang van huis ontwikkelde de marine al heel vroeg een concept voor flexibel expeditionair militair optreden in andere delen van de wereld waar Nederlandse belangen in het geding waren.

FOTO: MCD, Z. SALAMPESSY

Zr.Ms. Johan de Witt met een NH-90 helikopter tijdens operatie Atalanta: drijvende haven en vliegveld

Voor missies ‘in den vreemde’ is het zelf voorzieningen meenemen of improviseren een vertrekpunt, dat weet de marine al meer dan 500 jaar. Tegenwoordig zijn bijvoorbeeld naast havens ook vliegvelden essentieel. Het mooie is dat Nederland met grote marineschepen zelf beschikt over drijvende ‘havens’ en ‘vliegvelden’, waarmee overal ter wereld eenheden op schepen, booreilanden en aan land kunnen worden ingezet en ondersteund. Vanuit een dergelijke basis op zee kunnen we namelijk onafhankelijk van infrastructuur of steun aan land, vooral in internationaal verband, in alle kustgebieden operaties uitvoeren. Dit doen we dan ook regelmatig, zoals in Honduras in 1998, in Albanië in 1999, in Liberia in 2004, in Suriname in 2006, in Haïti in 2009, rond Somalië vanaf 2008 tot heden en recent nog met Zr.Ms. Johan de Witt gedurende de EU-missie *Atalanta*. En begin 2015 is Zr.Ms. Karel Doorman uit West-Afrika teruggekeerd van haar bijdrage aan de strijd tegen ebola.

Tegenwoordig beschikt de marine over schepen, mariniers en een staf, de *Netherlands Maritime Force*. Gezamenlijk zijn zij in staat

complexe expeditieaire operaties vanaf zee te plannen, uit te voeren en aan te sturen. In 2016 hebben ze binnen de NAVO die taak dan ook als *lead nation* in het kader van de NATO *Response Force*.

Veelzijdig in het veld

Zet mariniers ergens neer en ze beginnen dat wat nodig is te organiseren. Zij hebben een ‘*can do* mentaliteit’. In de habitat van hun tegenstanders zijn mariniers breed inzetbaar, van amfibisch tot *airborne* en van *peacekeeping* tot *special operations*. Van humanitaire hulp na een orkaan, van trainen met anderen tot trainen van anderen, samenwerken met nationale en internationale partners en organisaties, burgers en militairen tot uiteindelijk interventieoperaties. De échte kracht is dat een zeer divers palet aan mensen één is met elkaar qua trots, *commitment*, focus, discipline, inventiviteit, doorzettingsvermogen, teamgeest, wilskracht en humor. Samengevat ligt dit besloten in de drie korpswaarden: verbondenheid, kracht en toewijding. Mariniers hebben *samen* diep in de ellende gezeten, zitten erin of gaan erin en dat verbindt.

Bestrijden terrorisme en zware criminaliteit

Behalve inzet in het kader van internationale operaties ondersteunen marinierseenheden ook de civiele autoriteiten in Nederland. Een bijzondere bijdrage wordt geleverd aan de Dienst Speciale Interventies (DSI). Binnen deze snelle interventie-eenheid opereren mariniers in teamverband met politiepersoneel ter bestrijding van alle voorkomende vormen van extreem geweld en terrorisme binnen het gehele geweldsspectrum. Politie en mariniers werken al tientallen jaren intensief samen. Bij grootschalige of complexe situaties doet het ministerie van Veiligheid en Justitie (V&J) een beroep op de Unit Interventie Mariniers die daar 24/7, 365 dagen per jaar paraat voor staat. Dit samenwerkingsverband tussen V&J en Defensie is overigens wereldwijd uniek en in feite is dit een bijzondere variant van 'speciale operaties'.

Uitvoeren speciale operaties

Mariniersteams van de *Netherlands Maritime Special Operations Forces* (NLMARSOF) worden

veelvuldig zelfstandig ingezet voor internationale speciale operaties op zee, voor het ontzetten van gekaapte koopvaardij schepen en het bevrijden van gegijzelden, maar ook aan land voor verkenningsopdrachten in bijvoorbeeld Irak, Afghanistan en Mali. Steeds vaker treden deze maritieme *special operations forces* op in combinatie met reguliere marinierseenheden, die *special operations capable* zijn – de zogeheten MARSOC-mariniers. Daarmee worden de slagkracht en het voortzettingsvermogen van deze *maritime special operations forces* vergroot en wordt voorkomen dat deze schaarse capaciteit inefficiënt wordt ingezet. Deze unieke MARSOF-MARSOC combinatie wordt ook regelmatig ingezet aan boord van fregatten, *oceangoing patrol vessels* en grotere *landing platform docks* tijdens bijvoorbeeld antipiraterijoperaties op zee en in de kustgebieden van Somalië.

Leider en Mission Command

In crisis- en zeker in gevechtssituaties bestaat geen coulance en kun je ook niet tussendoor

Mariniersteams van de Netherlands Maritime Special Operations Forces zijn zelfstandig inzetbaar voor internationale speciale operaties op zee, voor het ontzetten van gekaapte koopvaardij schepen en het bevrijden van gegijzelden

FOTO: LIPMANN

FOTO: R. LIPMANN

MARSOF-mariniers zijn gespecialiseerd om vanuit onderzeeboten strategische verkenningen of gerichte acties aan land of op zee uit te voeren

even pauze nemen. Juist op missie moet je doen waar je voor getraind en opgeleid bent. Daarom zoekt het Korps Mariniers geen goede leiders: we ontwikkelen de beste leiders. Leiders die zich, ondanks extreme omstandigheden, dreiging en ongemakken, bevlogen met hart voor hun mensen én hun werk hard maken om samen de klus te klaren, waar en wanneer dan ook. Voor overleving en succes, vooral in sterk veranderlijke, complexe, extreme en chaotische situaties, beschouwen mariniers *Mission Command* als de beste methodiek voor het aansturen van en leidinggeven aan eenheden. Hierbij ligt de crux bij het binnen gestelde kaders en gericht op de opdracht zelfstandig en zeer snel kunnen optreden in de geest van de commandant. De commandant stuurt daarbij aan door het schetsen van de context waarom wat bereikt moet worden; hij stuurt nadrukkelijk niet in detail en direct aan. Zo spelen mariniers zeer snel in op situaties, worden kansen direct benut en bedreigingen het hoofd geboden. *Mission Command* is daarmee één van de wezenskenmerken van de mariniers.

Op de grens van land, water en lucht

Vanuit een internationale amfibische taakstelling heeft het Korps Mariniers het opereren in de drie domeinen land, water en lucht structureel ontwikkeld, beoefend en uitgevoerd. Met vlootcollega's zijn mariniers gewend in drie dimensies te denken en te werken, ook boven, op en onder zee. Helikopters en snelle landingsvaartuigen maken conceptueel en doctrinair integraal deel uit van amfibische operaties in de littoral voor troepen- en materieelbewegingen vanaf een basis op zee, tussen zee en land en omgekeerd, maar ook als sensor- en vuursteunplatform. Verder zijn MARSOF-mariniers gespecialiseerd om vanuit onderzeeboten bijvoorbeeld strategische verkenningen of gerichte acties aan land of op zee uit te voeren.

Ook verder landinwaarts

Inzet van marinierseenheden is niet beperkt tot aan boord van marineschepen als geëmbarkeerde detachementen. Zo worden mariniers in de praktijk wereldwijd ingezet in alle mogelijke 'theaters'. Niet alleen op en vanuit zee, maar

ook bij specifieke landoperaties, zoals in Cambodja, Bosnië, Eritrea/Ethiopië, Tsjaad, Irak, Afghanistan, Pakistan en Mali. Mariniers kiezen niet wáár ze worden ingezet. Ze zijn eenvoudigweg gereed om te beschermen wat ons dierbaar is, waar dan ook.

In complexe, chaotische crisisgebieden

Mariniers zijn vaak in complexe, chaotische crisisgebieden, daar waar de nood het hoogst is en de redding vaak het verste weg. Het zijn gebieden met een zeer veranderlijke veiligheidssituatie, waar een passend antwoord nodig is in een extreme omgeving. Mariniers zijn daar waar chaos heerst, de omstandigheden erbarmelijk zijn, de situatie even ondoorzichtig als hoog veranderlijk is en de uitdaging het grootst. Juist dáár komen de capaciteiten van de mariniers goed tot hun recht.

De 'rode-knopfunctie'

De cultuur en wijze van organiseren van het korps én de maximaal flexibele instelling van de individuele marinier maken onmiddellijke

inzet mogelijk. Voor korte, snelle interventies staan permanent marinierseenheden gereed. Eén daarvan is de eerder genoemde Unit Interventie Mariniers. Maar daarnaast verkeert 24/7 een *spearhead squadron* van mariniers met een amfibische taakeenheid in de hoogste staat van paraatheid, waarbij de voorbereidingstijd om te worden ingezet minimaal is. Bij wijze van spreken hoeft maar op de rode knop te worden gedrukt om onmiddellijk mariniers in te zetten. We hechten er groot belang aan om deze inzetgarantie als *Navy-Marine Corps team* te kunnen blijven geven.

Hierbij teken ik wel het volgende aan. Zoals gezegd bestaat het Korps Mariniers op dit moment uit zo'n drieduizend man. En we hebben een hoog ambitieniveau om een passend antwoord te kunnen bieden op verschillende soorten conflicten op elk moment. In de huidige constellatie houdt dit voor ons echter ook in dat we afhankelijk zijn van anderen, zoals voor aanvullende logistieke en gevechtsondersteuning die in Nederland bij

Het Navy-Marine Corps team: vanuit de Hr.Ms. Rotterdam landen Amerikaanse Mariniers met LCU's en BV's op de Noorse kust (2012)

FOTO AVDD, S. HILCKMANN

FOTO MCD. E. KLIJN

Terugzwemmen is geen optie: improvisatietalent, doorzettingsvermogen en een gebalanceerde can do-instelling zijn doorslaggevende eigenschappen voor een marinier

uiteenlopende organisatiedelen is ondergebracht. Dit mag qua efficiëntie best handig lijken, maar kan uit oogpunt van effectiviteit en hogere reactietijden onhandig zijn. Om 112-eenheden effectief in te zetten, moet dus ook de inhoud van de gereedschapskist achter de alarmcentrale kloppen.

Vroegtijdige aanwezigheid

Nederland kent geen sterk ontwikkelde traditie om solitair in een vroegtijdig stadium naar conflictgebieden te gaan 'voor het geval dat'. Tegelijk weet iedere polemoloog, strateeg of veiligheidsdeskundige dat het vaak gemakkelijker is om effectief in te grijpen voordat een conflict escaleert. Bovendien zijn dergelijke operaties in de regel ook nog eens een stuk goedkoper. Naast direct beschikbaar op afroep vanuit Nederland zijn mariniers bij uitstek

geschikt voor *forward deployment*. Geëmbareerd aan boord van Nederlandse marineschepen en die van internationale bondgenoten zijn zij permanent gereed om waar ook ter wereld in te grijpen als de politieke besluitvormers daar om vragen. Door gebruik te maken van de vrije zee en vroegtijdig aanwezig te zijn in het gebied, kunnen deze eenheden politieke flexibiliteit creëren voor strategische beslissingen. Zo worden politieke intenties duidelijk gemaakt zonder de vrijheid van handelen te verliezen en met een minimaal risico.

Pioniers bij uitstek

Gaan waar nog geen weg is of waar geen weg meer is, dát is de kracht van mariniers. In plaats van te vertrouwen op gebaande paden, bouwen mariniers liever iets op vanuit het niets. Deze kwaliteit komt voort uit twee

operationele realiteiten. Ten eerste loopt eenmaal in het veld toch altijd alles anders, want plan en uitvoering zijn twee heel verschillende dingen. Dit vergt lenigheid van geest. Dé succesfactor ligt in de mentaliteit van de marinier, een moeilijke te vangen 'iets'. De marinier moet (en wil) altijd gereed zijn voor de meest uiteenlopende situaties. Ten tweede is het op de grens van water en land nauwelijks mogelijk om ergens op terug te vallen. Hier is maar één realiteit, namelijk voorwaarts gaan of worden uitgeschakeld. De nabijheid van marineschepen en de beschermende vuursteun die deze platforms kunnen bieden, geven weliswaar enige rugdekking, maar succesvol optreden stelt één onverbiddelijke eis: mariniers moeten voorwaarts gaan. Terugzwemmen is geen optie. Improvisatietalent, doorzettingsvermogen en een gebalanceerde *can do*-instelling zijn doorslaggevende eigenschappen. Deze pioniersmentaliteit is kenmerkend voor de marinier en natuurlijk de eigen ellende kunnen relativeren met een flinke dosis humor.

Korte logistieke staart

De expeditionaire *mindset* zit in onze genen, in ons DNA. Daarom hebben we in aanvang geen uitgebreide logistieke opbouw nodig en gaan we direct aan de slag als we in het missiegebied aankomen. Eigen comfort staat onderaan de prioriteitenlijst. Dat komt wel. *By design* zijn marinierseenheden daarmee licht genoeg om te komen waar ze moeten zijn en zwaar genoeg om effectief op te treden. Anders gezegd, het mariniersoptreden kenmerkt zich door een hoog zogeheten *teeth-to-tail ratio*, met een sterke focus op operationele slag- respectievelijk gevechtskracht, terwijl de 'logistieke staart' relatief kort is. Voor logistieke ondersteuning maken marinierseenheden vooral gebruik van het logistieke concept van de vloot. Verschillende marineschepen zijn juist ook ontworpen voor *sea basing* en specifiek amfibisch optreden. Materieel moet geschikt zijn om aan boord van schepen te vervoeren en moet passen in de beschikbare vaartuigen, voertuigen, helikopters en onderzeeboten. Het moet met andere woorden in een rugzak passen en mag niet groter zijn dan een pallet. De onderliggende overtuiging is dat iedere marinier zelf een

wapensysteem is (*every marine a rifleman and sensor*). Daarbij komt dat mariniers juist moeten improviseren omdat ze nooit genoeg tijd en ruimte hebben om alles mee te nemen. Ze doen het dus met wat ze hebben en kunnen dragen of vervoeren.

Continu leren en samenwerken

Van nature hebben mariniers een nieuwsgierige, onderzoekende en lerende geest die blijvend inspeelt op relevante ontwikkelingen. Het moet dus mentaal goed zitten. Ik heb wel eens gezegd dat de belangrijkste 15 centimeter op het gevechtveld tussen de oren zitten. Een

Succesvol optreden stelt één onverbiddelijke eis: mariniers moeten voorwaarts gaan

slimme, vanuit zijn denken handelende marinier maakt het verschil. Dat soort mariniers krijgen, hebben en houden is een continu proces, een leerproces dat altijd samen moet gebeuren met andere mariniers: ze moeten één zijn en blijven.

Contouren van verder ontwikkelen van de mariniers

Onze turbulente, chaotische en onvoorspelbare wereld veel vraagt van mens en middelen. Het vereist dat we de veranderingen volgen en meegaan met de ontwikkelingen. We moeten vanuit onze creativiteit dan ook vooral innovatief zijn om in de veranderende wereld relevant te blijven. Om de overlevingskans van de marinier en zijn team maximaal te maken en tevens succesvol op te treden moeten we daarom niet alleen beter en sneller, maar ook creatiever en innovatiever zijn dan onze tegenstander, in denken en in handelen. Het betekent ook dat we de omgeving beter moeten

begrijpen en informatie beter moeten delen. Dat proces stopt nooit. Drie thema's zijn naar mijn overtuiging bepalend voor het evolutionair ontwikkelen van het Korps Mariniers: verbinden, verbeteren en vernieuwen. Aan de hand van enkele voorbeelden geef ik een doorkijk hoe we daar concreet invulling aan willen geven.

Verbinden

Internationale samenwerking met buitenlandse marinierskorpsen en anderen is voor ons niet nieuw. Met onze Scandinavische collega's en met het *U.S. Marine Corps* werken we structureel samen op het gebied van opleiden en trainen, doctrineontwikkeling en programma's op het gebied van het borgen van interoperabiliteit. De Brits-Nederlandse samenwerking met de *Royal Marines* in de *UK/NL Amphibious Force* loopt al ruim 42 jaar. Door de meest uiteenlopende gezamenlijke trainingen, het met een gezamenlijke staf aansturen van multinationale oefeningen en interoperabiliteit tot op het

laagste niveau kunnen we met elkaar lezen en schrijven. Inmiddels zijn ook bij EU-operatie *Atalanta* Nederlandse boardingteams ingezet op Duitse fregatten. Ook in Afrika doen we in het kader van het *African Partnership Station* met onze Afrikaanse partners veel ervaring op dit gebied op.

Goede ontwikkelmogelijkheden voor internationale samenwerking zien we met buitenlandse collega's zoals het Duitse *See Battalion* en de Belgische Lichte Brigade. Zij hebben namelijk een nadrukkelijke koers uitgezet naar optreden vanuit zee. Met de Belgische collega's voeren we al langere tijd gezamenlijke oefeningen en trainingen uit en kijken we waar we meer samen kunnen doen.

Een ander voorbeeld van verbinding is die tussen de stad Rotterdam en Defensie, en specifiek het Korps Mariniers. Dit heeft vorig jaar geresulteerd in een krachtige bestuurs-overeenkomst met het Commando Zeestrijd-

De samenwerking met de Royal Marines loopt al tientallen jaren: oefening met Britse mariniers in de jungle van Belize (2014)

krachten, waarbij de Van Ghentkazerne uiteindelijk open kon blijven. Met deze overeenkomst werd de onlosmakelijke band tussen de stad en het Korps Mariniers herbevestigd. Met gezamenlijke programma's geven we inhoud aan de intensivering van de samenwerking met overheidsdiensten en het bedrijfsleven in Rotterdam. Verder maken we evenementen, ceremonieel en cultuurprogramma's en andere vormen van maatschappelijke betrokkenheid zichtbaarder. Daarmee onderstrepen we het belang van de verbinding met alle leeftijdsgroepen en vele sociale lagen van de bevolking, zoals met het faciliteren van de Konings spelen voor een aantal basisscholen op het kazerneterrein. Hetzelfde geldt voor scheepsbezoeken voor Rotterdamse technieklerlingen en het ondersteunen van specifieke projecten, zoals het project Hillesluis. Dit is een bijzonder vormingstraject waarbij jongeren uit achterstandswijken met mariniers mee op bivak gaan en leren samenwerken, problemen oplossen en elkaar te helpen. Al met al een divers programma dat nu ruim een jaar loopt en waarbij de betrokken partijen enthousiast zijn. Niet in de laatste plaats de mariniers zelf, want de wieg van iedere marinier staat niet voor niets in Rotterdam.

Vernieuwen

Op trainingsgebied draait inmiddels de nieuwe mariniersopwerkautoriteit, het *Marine Training Command*, als equivalent van het *Sea Training Command* van de vloot, op volle toeren. Deze organisatie is belast met validatie van eenheden op basis van stringente trainingsstandaarden om zo de kwaliteit te kunnen garanderen. De opwerk systematiek van de mariniers is daarbij in lijn gebracht met die van de vloot. Waar de vloot uitgaat van de zogeheten *Safety and Readiness Check (SARC)*, is dit voor de mariniers opgenomen in de *Marine Readiness Check (MARC)*. Deze systematiek wordt regelmatig geëvalueerd en continu doorontwikkeld.

Vernieuwen doen we ook vakinhoudelijk. Om de toenemende complexiteit van militaire operaties in verstedelijkte kustgebieden nog beter het hoofd te kunnen bieden, werkt het *Maritime Warfare Centre* met onderzoeks-

instituut TNO aan de ontwikkeling van een integrale benadering. In de studie *Masters of the Littoral* komen alle aspecten aan bod die bij operaties in kustgebieden een rol spelen en worden alle relevante dimensies in scope genomen. Het onderzoeksprogramma draagt bij aan een structurele en geïntegreerde kennisopbouw voor versterking van het innovatief vermogen van vloot en mariniers in ons kerndomein.

Ook voor mariniersoptreden in de maritieme omgeving lopen op dit moment diverse studies en onderzoeksprogramma's, zoals het onderzoek naar fysieke belastbaarheid van mensen bij het gebruik van de *Fast Raiding Interception and Special Forces Craft (FRISC): High-speed Navigation in Shallow Water & Whole Body Vibration*. Dit raakt het hart van ons kerndomein, namelijk inzet in ondiep water, bij zeer hoge snelheden, varende buiten de betonning, dus daar waar het risico het hoogst is. Sommigen hebben de neiging om het optreden in zeer ondiep water en bij zeer hoge vaartuigsnelheden te associëren met sportief recreatief bezig zijn. Dit beeld strookt niet met zwaarbewapende mariniers, uitgerust met kogelwerende vesten en kevlarhelmen en met geavanceerde optische apparatuur. Voor zulke activiteiten geldt dat ze toch iets meer vergen van het menselijk lichaam dan bij de gemiddelde waterskiër die een paar minuten gaat spelevaren.

Verder is recentelijk de Innovatie Raad Mariniers met een werkgroep Kennis & Innovatie aan de slag gegaan om alle ontwikkelingen in het optreden op de grens van land en water verder in kaart te brengen, in gang te zetten en te begeleiden. Dit zien we niet als een mariniersaangelegenheid, want het gaat heel de marine aan en in sommige gevallen zelfs ook andere onderdelen van de krijgsmacht. Die zijn immers onlosmakelijk verbonden aan ons optreden, zoals de helikopters van het Defensie Helikopter Commando en de *Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance (ISTAR)* middelen van het Joint ISTAR Commando. Een belangrijke stap die we hierbij moeten maken is het koppelen van onze

FOTO AVDD, E. KLJIN

Een boardingteam van de Hr.Ms. Rotterdam aan boord van een dhow in de Golf van Aden (2012)

waarnemings-, data- en communicatiesystemen tot een geïntegreerd *recognised land and maritime picture*, zodat het concept van *every marine a rifleman and sensor* nog beter tot wasdom komt. Het gaat om *situational awareness* en *situational understanding* en door te beschikken over superieure informatie en die te delen kan besluitvorming beter en sneller. Dit vergt robuuste informatienetwerken en gedegen analysecapaciteit.

Verbeteren

Het verbeteren van de reactiesnelheid is één van de kritische succesfactoren in onze snel veranderende wereld. Geen wonder dat een dringende behoefte bestaat aan wat tegenwoordig bekend staat als het fenomeen flitsmacht. In het verlengde van de zojuist genoemde innovaties, liggen er programma's gericht op het verder verbeteren van inzetgereedheid en reactietijden. In breder maritiem verband

maakt een dergelijke mariniers-flitsmacht nu al integraal deel uit van een maritiem-amfibische taakeenheid of taakgroep. Juist daarmee beschikt Nederland over een eigen onmiddellijk inzetbare capaciteit. We werken continu aan het verder verbeteren van de inzetbaarheid.

Voortkomend uit het verbeteren van operaties vanuit ons kerndomein, het kustgebied, werken we ook aan het verder ontwikkelen van hoogwaardig militair optreden aan land. De capaciteit en ervaring die het Korps Mariniers in huis heeft op het gebied van speciale operaties kan beter worden benut. De afgelopen jaren hebben we programma's opgestart om iedere marinier te trainen tot het vaardigheidsniveau *special operations capable*. Dat stelt marinierseenheden in staat om op een professionele en effectieve manier *special operations forces* te ondersteunen. Sterker nog, uit deze capaciteit kan in de nabije toekomst

een taakeenheid voor langere duur worden samengesteld voor specifieke taakstellingen binnen het domein van speciale operaties. Dit biedt Nederland de mogelijkheid om deze nichecapaciteit vaker en op meer plekken in te zetten. Met het verder ontwikkelen van deze competentie van het Korps Mariniers komen we tegemoet aan een groeiende nationale en internationale behoefte.

Wat ik hier met nadruk ook wil noemen is het verbeteren van onze competenties in het informatiedomein. In feite is er een 'nieuwe' wapenwedloop, namelijk een technologie-wedloop die is ingegeven door een informatie-wedloop. Deze wedloop valt niet te stoppen, hooguit iets te reguleren. We hebben er echter voor te zorgen dat we als mariniers onze tegenstanders voorblijven op dit punt. Dit betekent eenvoudigweg slimmer zijn dan de opponent en anders denken dan anderen. Hebben we voor het cyberdomein al een concreet verbeterplan in de steigers staan? Neen, maar dat staat bij deze wel op de agenda en de eerste stappen zijn gezet.

Verdere bewustwording van eenieder van zijn rol in het informatiedomein is essentieel. Conflicten worden allang niet meer uitsluitend in het veld beslecht. Sensoren in telefoons worden door een slimme tegenstander afgespeurd met algoritmes, om daar uiteindelijk *actionable* informatie uit te halen. Een eenheid die visueel opgaat in het terrein en bijna onzichtbaar is voor vijandelijke waarneming, is in het informatiedomein wellicht allang onderkend. Als er in dit domein iets over ons te halen valt, dan geldt dat omgekeerd ook en die informatie over onze tegenstanders willen we hebben. Daarmee is het beheersen van het informatiedomein dé succesfactor van de toekomst, ook te velde en aan boord.

Tot slot

Aan de hand van een beknopte omgevingschets heb ik mijn beeld gegeven van het Korps Mariniers in dit lustrumjaar. Ik heb getracht meer inzicht te geven in wat dit volgens mij voor de mariniers betekent en waar mariniers

voor staan en gaan. En ja, we kijken terug op een lange traditie, maar we moeten vooral vooruit blijven kijken, denken en doen. Continu leren en samenwerken is en blijft cruciaal. Ten slotte heb ik enige initiatieven geschetst waarmee we invulling geven aan de drie ontwikkelsporen verbinden, vernieuwen en verbeteren; een eeuwenoude traditie in een eigentijds perspectief.

Tegelijkertijd ben ik me er zeer van bewust dat we de onderscheidende eigenschappen en kwaliteiten die we onszelf als mariniers toedichten elke dag waar moeten zien te maken. Door ze expliciet te benoemen hoop ik zowel mariniers als anderen te inspireren.

Het Korps Mariniers heeft een lange traditie, maar moet vooral vooruit blijven kijken, denken en doen

In die aanzet tot inspiratie zit zeker een dosis aspiratie. En, zoals met aspiraties vaak het geval is, wil ik hiermee zeggen dat ons ambitie-niveau heel hoog ligt. Het zal dus de nodige transpiratie vergen om onze aspiraties ook de komende jaren waar te kunnen maken. De nagestreefde waarde en relevantie moeten we constant blijven bewijzen. En dat is een enorme uitdaging. Dus als de wereld verandert, betekent dat ook wat voor het Commando Zeestrijdkrachten en het Korps Mariniers. Zeggen wat je doet en doen wat je zegt. Dat is zeker niet gemakkelijk, maar daar werken we keihard aan. Als integraal deel van de Koninklijke Marine worden mariniers sinds 1665 wereldwijd ingezet. Toen en nu staan we gereed ter bescherming van wat ons dierbaar is. Deze belofte en de prestatieplicht die aan ernstinzet vastzitten, hebben dag in dag uit onze aandacht. Daarom kan men altijd op ons rekenen.

Zo wijd de wereld strekt. ■

Het Korps Mariniers en Rotterdam

Door de eeuwen heen zijn de mariniers met Rotterdam verbonden geweest en begin vorig jaar kwam het nieuws dat de Van Ghentkazerne in de Maasstad open blijft. De mariniers blijven daardoor verweven met de Rotterdamse cultuur, waarin veel burgers de symboliek van wilskracht en uithoudingsvermogen voelen die het korps uitstraalt. Die symboliek werd versterkt door het optreden van de mariniers in de meidagen van 1940. Nu nog heerst er een gevoel van gemeenschappelijkheid, waarbij mariniers en Rotterdammers zich verwant voelen en gezamenlijke deugden als nuchterheid en arbeidsethos centraal staan.

*Drs. K. Kornaat en luitenant-kolonel der mariniers R.L. Poetiray**

'Een klap in het gezicht', aldus een verontwaardigde oud-marinier als hij in september 2013 het nieuws hoort dat in het kader van een Haagse bezuinigingsoperatie de Van Ghentkazerne zal verdwijnen. Hij is niet de enige betrokkene die tegen het plan in opstand komt: hoewel de mariniers zelf een spreekverbod krijgen opgelegd, gonst het in Rotterdam van de stevige *oneliners*, waar men in de Maasstad patent op heeft. De oud-marinier verzamelt in een paar weken 12.000 handtekeningen; het kost hem geen moeite.¹ Roep in Rotterdam een serie steekwoorden (Maasbruggen, Mariniersweg, monument, museum, defilé, Coolingsingel, Wereldhavendagen) en er is brede maatschappelijke steun voor het Korps.

Ook burgemeester Aboutaleb is het korps zeer positief gezind, want achter de schermen maakt hij zich sterk om de kazerne open te laten blijven. Hij blijkt een effectief netwerker en een vaardig onderhandelaar.

In februari 2014 klinkt het bevrijdende nieuws: de mariniers blijven. Gemeente, Veiligheidsregio en Politie worden medegebruiker van de kazerne en intensiveren hun samenwerking met het Korps Mariniers. De mariniers blijven een bijdrage leveren aan stad en haven op sociaal en veiligheidsgebied. Op de website van de gemeente luidt het opgetogen commentaar van de burgemeester: 'Dit is een fantastisch resultaat en vele Rotterdammers met mij zijn ongelofelijk blij dat de historische band tussen de Mariniers en Rotterdam behouden blijft'.² Maar waar komt dit sentiment vandaan en waarom passen stad en korps in hoofd en hart van zoveel mensen zo goed bij elkaar? Om antwoord op deze vragen te kunnen geven zal kort worden ingegaan op de geschiedenis die Rotterdam en de mariniers samenbrengt. Tevens wordt de marinierscultuur geschetst, die in vele opzichten vergelijkbaar is met die van

* Klaas Kornaat is historicus. Ronald Poetiray is projectmanager doctrine en tactieken bij het Maritime Warfare Centre. Dit artikel is gebaseerd op het boek van Klaas Kornaat, *Wereldwijd aan de Maas. Het Korps Mariniers en Rotterdam* (Rotterdam, 2010 Uitgevers, 2015). Tevens is gebruik gemaakt van het artikel van Sven Maaskant, 'Hoedjesmannen, bokkenslingers en zwarte duivels' in: *Korps Mariniers. Leiderschap sinds 1665* (2015) 50-53; alsmede van interne beleidsnotities en interviews met enkele stafleden.

¹ 'Marinier hoort gewoon in Rotterdam', in: *Reformatorisch Dagblad*, 13 november 2013.

² Zie: <http://www.persberichtenrotterdam.nl/bericht/81/van-ghentkazerne-blijft-in-rotterdam/>.

FOTO COLLECTIE MARINIERSMUSEUM

Burgemeester Ahmed Aboutaleb, die grote waarde hecht aan de historische band tussen de mariniers en Rotterdam, feliciteert samen met de commandant nieuwe leden van het korps

de rasechte Rotterdammer. Tot slot wordt kort stilgestaan bij wat Rotterdam en de mariniers gemeen hebben.

Zeesoldaten en hun bestaansrecht

In menige publicatie vindt de verbondenheid tussen Rotterdam en de mariniers haar oorsprong meteen bij de oprichtingsdatum van het korps, 10 december 1665. Immers, op de schepen van admiraal Michiel de Ruyter en de overige vlootvoogden voeren Rotterdammers mee die betrokken waren bij de overwinningen op de Engelsen. Tal van schepen werden gebouwd, uitgerust of bemand in Rotterdam. Toch is hier enige voorzichtigheid geboden. Ten eerste was de status van de vroege zeesoldaten

nog lang niet onomstreden en was er zeker geen sprake van een officieel korps; ze werden bovendien nogal eens op land ingezet en vormden dan een onderdeel van het Staatse Leger. Voor de mariniers gold, net als voor de rest van de krijgsmacht, dat in tijden van vrede de regenten de militaire uitgaven 'te duur' vonden, om in het uur van oorlogsdreiging en crisis weer direct een beroep op ze te doen. De mariniers hebben altijd hun status binnen de krijgsmacht moeten bevechten. Ten tweede is het verleidelijk de aantrekkingskracht van Rotterdam voor het Korps te spiegelen aan vroegere tijden, want waar zouden de mariniers zich anders thuis hebben gevoeld? Dit is echter een kwestie van invalshoek en perspectief. Amsterdam, Hellevoetsluis, Den Helder,

Vlissingen en nog een lijst andere havenplaatsen in Nederland kunnen claimen dat zij de vroege, natuurlijke thuisbasis van de mariniers zijn en waarschijnlijk kunnen zij dit allemaal met enig recht beweren. Toch worden Rotterdam en mariniers in één adem genoemd.

Onderbemand politiekorps, Atjeh en Indische baten

In de loop van 1817 arriveerde het voltallige Korps Mariniers in Rotterdam. De mariniers waren in de stad en zouden er blijven. Althans, van tijd tot tijd. Als de opleiding eenmaal was voltooid, moesten de mariniers zich melden voor garnizoensdiensten in Hellevoetsluis en Vlissingen en voor de bewaking van walinrichtingen van de marine. Van 1830-1839 was de kazerne zelfs vrijwel uitgestorven, omdat het gros van het Korps in het zuiden van het land vertoefde vanwege de gewelddadige boedelscheiding met de Belgen. Na 1850 vertrok het mariniersgarnizoen in het kielzog van de Rijksmarinewerf zelfs geheel uit de stad, tot ongenoegen van de Rotterdammers. Die waren inmiddels gewend geraakt aan marcherende en flanerende mariniers in het straatbeeld. De zeesoldaten brachten wat 'sjeu' in de bedrijvige werkstad, als erewacht bij hoog bezoek, defilerend door de straten met tamboers en pijpers voorop, exarcerend op de Veemarkt of roeiend op de Maas.

Voor het onderbemande Rotterdamse politiekorps zag dit met lede ogen aan. In de alsmaar uitdijende havenstad wist de politie zich op gezette tijden geen raad zonder de steun van het altijd parate Korps Mariniers. Een groot volksoproer in 1868, het zogeheten Vletteroproer, legde de vinger genadeloos op de zere plek. De stad ontbeerde een permanent garnizoen om zich op eerste verzoek van het stadsbestuur aan de zijde van het politiekorps te scharen. Die boodschap was niet aan dovemansoren gericht. Opgeluisterd door een schare burgers en bestuurders arriveerden in

mei 1869 twee compagnieën mariniers. Rotterdam snorde tevreden bij de gedachte dat het korps terug was en de politie zuchtte opgelucht bij de aankomst van de vertrouwenwekkende versterkingen. In dat jaar betrokken de mariniers een kazerne aan het Oostplein en hoewel ze eerder in de Maasstad gevestigd waren, kunnen de gebeurtenissen in dit jaar met recht gelden als het echte begin van een mooie relatie.

Spoedig vertrok echter een deel van het garnizoen naar Nederlands-Indië om te vechten in de Atjeh-oorlog. Voortdurend werden op last van het koloniaal gezag op Java militaire expedities uitgerust om op eilanden als Bali en Lombok plaatselijk verzet te breken. De tochten van het Koninklijk Nederlands Indische Leger (KNIL) leger naar Atjeh, een sultanaat op de noordelijke punt van Sumatra, groeiden uit tot een slepende oorlog die meer dan dertig jaar zou duren.³ Hoewel het Indisch bestuur in de loop van de negentiende eeuw steeds meer een beroep deed op inlandse militairen, werd het kader van het KNIL in Nederland geworven. De 'kolonialen' vertrokken vooral vanuit Rotterdam naar de verre Indische kusten. Velen – onder wie talrijke mariniers – keerden daarvan niet terug, maar bezweken onder vijandelijk vuur of aan het helse klimaat.

De grote aandacht voor de acties in Nederlands-Indië was direct verbonden met de economische groei door de industriële revolutie in Nederland. De wording van de moderne stad Rotterdam was mede te danken aan de snelle toename van handel en nijverheid en een spectaculaire verbetering van de infrastructuur. Veel grootschalige projecten, zoals de aanleg van spoorwegen of de totstandkoming van de Nieuwe Waterweg, waren mogelijk door de 'Indische baten' en de winsten uit de handel in de Oost. Bij velen werd zo het idee gevoed dat het bezit van de kolonie de onmisbare hoeksteen vormde van de welvaart in het Koninkrijk.⁴

In de Rotterdamse haven leverde de toename van economische activiteit sociale spanningen op. De emancipatie van de arbeidersklasse ging

3 Over de Atjeh-oorlog bestaat inmiddels een grote hoeveelheid literatuur, die eenduidig heeft aangetoond dat het hier niet zozeer om een serie expedities ging, maar om een koloniale oorlog die, begonnen in 1873, pas aan het begin van de twintigste eeuw kon worden beëindigd.

met de nodige roering gepaard. Niet iedereen zat te wachten op veranderingen in de maatschappelijke orde. Er brak een periode met sociale onlusten aan. Stakingen waren lange tijd het enige middel waarover de ontevreden arbeiders beschikten. Meer dan eens trommelde de burgemeester de mariniers op om de politiegelederen te versterken en escalaties van stakingen te voorkomen. Een enkele keer moesten de mariniers met enig duw- en trekwerk stakende havenarbeiders terug in het gareel brengen, maar gelukkig verliepen de werkonderbrekingen veelal zonder ernstige confrontaties. Maar toch verstoorde deze periode de verhoudingen tussen Rotterdammers en mariniers geenszins. Het zijn deze verschillende parallelle ontwikkelingen in de tweede helft van de negentiende eeuw die de band tussen Rotterdam en de mariniers hebben gesmeed.

De marinierscultuur in Rotterdam

De mariniers waren al snel thuis in de Oostpleinkazerne. Er groeide een gevoel van gemeenschappelijkheid met de stad Rotterdam. Het korps herkende zich in de werkmentaliteit die in de stad heerste, terwijl de meerderheid van de Rotterdammers oprecht blij was met de stoere mannen die niet bang waren zich te tonen in het straatbeeld. Hier was sprake van een mengvorm van verwante mentaliteit en wederzijdse ‘besmetting’ met het virus van nuchterheid en arbeidsethos. Veel Rotterdamse jongens, zo leek het, droomden ervan ooit marinier te worden. Bij hun vrijwel dagelijkse marsen door de stad, in het kader van oefening of na een dienstbevel, dromden de Rotterdammers samen om hun mariniers te ondersteunen. Natuurlijk bieden veel teksten een vertekend beeld en zullen de verhoudingen in de stad iets subtieler en genuanceerder zijn geweest, maar zeker is dat de meeste Rotterdammers in beginsel positief stonden tegenover de mannen van stavast. Zoals de commentator in een luchtige radiodocumentaire van de AVRO het in 1960 verwoordde: ‘Wat was er toen gezelliger dan een mars van de mariniers die de sikkeneurigste buurt ineens feestelijk maakte met tromgeroffel en de

FOTO COLLECTIE MARINIERSMUSEUM

Mariniers komen aan bij hun kazerne aan het Oostplein in Rotterdam

jubeling van dwarsfluiten... en daarachter de troep: gelederen van blauwe jassen, onvermurwbare gezichten, rode sterretjes, gele chevrons en mirakels opgedoft koper. Alle slaggers- en kruideniersjongens gaan mee, niet los te maken uit de hypnose die er uitgaat van de tambour-maître met zijn toverstaf, van het ritme van die honderden stappen gebundeld tot één tred, en daarachter nog weer bestelfietsen en de burgers die meemarcheren als de betoverde kinderen van Hamelen.’⁵

Tijd van oorlog

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in augustus 1914 volgde het mariniersgarnizoen zijn mobilisatiebestemming. Vijf jaar lang was Rotterdam verstoken van mariniers. In 1919 keerden de mariniers weer terug op het Oostplein en niet lang daarna nam ook de korpscommandant weer zijn intrek in het

- 4 Opeenvolgende generaties politici presenteerden de inkomsten uit Indië als een onmisbare basis voor de Nederlandse economie. Hoewel dit in de twintigste eeuw niet meer het geval was, bleef dit sentiment bestaan, het meest pakkend verwoord in de slogan van het Nationaal Comité Handhaving Rijkseenheid: ‘Indië verloren, rampspoed geboren’.
- 5 De tekst van deze AVRO- radiodocumentaire, uitgezonden op 11 april 1960, is te vinden in het dossier ‘Rotterdam en de mariniers’, archief Carel Nicolas, oud-marinier en initiator van het Mariniersmuseum.

pand. Op 16 september 1929 mocht hij op het Malieveld in Den Haag uit handen van koningin Wilhelmina het Korpsvaandel in ontvangst nemen. Terug in Rotterdam bleek dat het stadsbestuur een huldiging had voorbereid om deze heugelijke gebeurtenis luister bij te zetten. De burgemeester stak niet onder stoelen of banken dat hij de mariniers een warm hart toedroeg. En dat was gemeend, want door de uitbreiding en professionalisering van het politiekorps was het garnizoen eigenlijk overbodig geworden.

De schok van de meidagen 1940

Toen in de vroege ochtend van 10 mei 1940 Duitse bommenwerpers het vliegveld Waalhaven aanvielen en twaalf watervliegtuigen op de Maas landden, reageerden de meeste Rotterdammers in eerste instantie als verlamd; enkele honderden Duitse militairen maakten zich meester van het Noordereiland en verschansten zich in korte tijd in moeilijk te naderen posities op en rond de Maasbruggen. De Duitse troepen hadden een bruggenhoofd op de noordoever gevestigd en waren in

Drie mariniers geven zich op 14 mei 1940 over aan de Duitsers; door hun moedige optreden groeiden de mariniers in Rotterdam uit tot symbolen van wilskracht en uithoudingsvermogen

FOTO: BEELDDANK NIMH

gevecht met genietroepen. De gealarmeerde mariniers voerden zonder dralen hun opdracht uit. Zij grendelden het Oostplein af, zonden patrouilles uit en versterkten de bezetting van de treinstations in de stad. Hoewel er 7.000 Nederlandse militairen in de stad waren, waren zij niet in staat tot gecoördineerde tegenaanvalen als gevolg van slechte communicatiemiddelen en niet tegen hun taken opgewassen commandanten. Bovendien waren de meeste militairen beperkt opgeleid en slecht getraind. Wat volgde waren vier chaotische oorlogsdagen waarin de mariniers, zij en zij met collega's van de landmacht, de luchtstrijdkrachten en de vloot, Rotterdam verdedigden tegen de Duitse verrassingsaanval. Zij nestelden zich in de Oude Plantage met het front oost en er trok een detachement op naar Schiedam, dat een ijle linie met het front west bezette en gevecht leverde met Duitse troepen in Overschie. Maar het meest tot de verbeelding spreekt nog steeds het optreden van de mariniers op de Boompjes en rondom het landhoofd van de Willemsbrug. Zo'n 260 mariniers vormden de best opgeleide militairen en zij werden dan ook aangewezen om de Duitsers aan te vallen. Het Witte Huis, op dat moment het hoogste gebouw in Rotterdam, werd door de mariniers bezet en zij probeerden, ondersteund door infanteristen van de landmacht, het gebied rond de bruggen te zuiveren. De eerste drie oorlogsdagen werd er geen vooruitgang geboekt; sterker nog, op 12 mei werd de marinierskazerne door de Duitsers gericht aangevallen en volledig door bommen verwoest. Het was pas op maandag 13 mei dat een detachement mariniers de Duitse posities op de Noordzijde van de Willemsbrug gericht kon aanvallen. Een deel van hen wist te vorderen tot op het wegdek van de brug, maar daar kwamen zij hevig onder vuur te liggen. Door het loswrikken van een ijzeren plaat vonden uiteindelijk zes mariniers, van wie één gewond was geraakt, een schuilplaats onder de brug, van waaruit zij de Duitsers probeerden te beschieten. Zij zouden ruim een dag in die benarde positie blijven zitten.

De zwarte duivels van de Maasbruggen

Op dinsdag 14 mei, toen de militaire situatie in heel het land verslechterde en de Duitsers op

veel plaatsen snelle vorderingen maakten, lieten de aanvallers in Rotterdam een ultimatum uitgaan dat het verzet in de stad moest worden gestaakt en dreigden de Duitsers met 'scherpe maatregelen van vernieling'. Terwijl de onderhandelingen hierover nog in volle gang waren werd de binnenstad getroffen door een kort, maar hevig bombardement. Het centrum werd voor een groot deel vernietigd of viel ten prooi aan uitslaande branden. Tussen de 700 en 900 mensen kwamen om en meer dan 80.000 Rotterdammers verloren huis en haard.

Na de meidagen van 1940 verhieven de Rotterdammers het optreden van de mariniers tot mythische proporties

De Nederlandse krijgsmacht was in vijf dagen verslagen en de gebeurtenissen van mei 1940 zouden nog lang naklinken. Men hield zich vast aan het idee dat moedige mannen op sommige plaatsen optimaal tegenstand hadden geboden. Een effectieve luchtafweer had de Duitsers een groot aantal vliegtuigen gekost en de luchtlandingen in het westen hadden niet het gewenste resultaat opgeleverd. En bovenal had in het zwaar getroffen Rotterdam een handvol mariniers standgehouden op de Maasbruggen. Zij konden weliswaar weinig uitrichten, maar dat gold voor vrijwel het gehele Nederlandse leger. Belangrijk was dat zij pal stonden en niet weken voor een overmacht. Zonder dat zij het zelf wilden groeiden zij uit tot symbolen van wilskracht en uithoudingsvermogen, eigenschappen die de gemiddelde Rotterdammer zich graag toedicht. De mariniers hoorden na mei 1940 niet alleen tot de plaatselijke cultuur, zij waren uitgegroeid tot de trots van de Maasstad. De Rotterdammers verhieven het optreden van de 'zwarte duivels', zoals de mariniers al snel werden genoemd, tot mythische proporties. De mythe drukte vooral hun

gevoelens voor het korps uit en voorzag in hun behoefte aan helden in die bange meidagen, om tegenwicht te bieden aan het trieste verlies van hun stad en vrijheid. De mariniers beantwoordden in alle opzichten aan die verwachtingen.

Een onbreekbare band

Na de capitulatie op 15 mei 1940 hief de bezetter de Nederlandse krijgsmacht op. De overblijfselen van het korps handhaafden zich, ver weg, in de vrije wereld. In 1943 besloot de Nederlandse regering in ballingschap tot de formatie van de Mariniersbrigade. Na afloop

korpsstraditie in Rotterdam wordt georganiseerd, een gewoonte die direct na de bevrijding in 1945 werd ingezet en die tot op heden voortduurt. Een kenmerkend voorbeeld was de onthulling, op 5 juli 1963, van het Mariniersmonument. Een speciale stichting bracht het geld bijeen voor het beeld, dat vanzelfsprekend een plaats kreeg op het Oostplein in Rotterdam. Het werk van kunstenaar Titus Leeser symboliseert perfect de gemeenschappelijke historie. Burgemeester Van Walsum verwerkte persoonlijke herinneringen in zijn toespraak: 'Voor mij zijn het de oorlogsdagen van mei 1940 geweest die de band, die de Rotterdammers altijd sterk hebben gevoeld, ineens een nieuw perspectief hebben gegeven. In de verwarde en benauwde dagen, waarin wij, gewone burgers, de situatie in geen enkel opzicht konden overzien, gaf de wetenschap dat de mariniers verweer boden tegen de poging van de Duitsers om door te dringen naar de rechter Maasoever ons het gevoel dat wij niet aan ons lot waren overgelaten. De indruk van een patrouille mariniers die in het halfdonker in een verlaten straat langs mijn huis sloop, terwijl wij wisten dat de kazerne in vlammen was opgegaan, is voor mij onvergetelijk gebleven. De mariniers verpersoonlijkten toen voor ons het verzet tegen de brute schennis van het recht en tegen de aantasting van ons nationaal bestaan'.⁶

Geen woorden maar daden

De bijzondere relatie tussen Rotterdam en de mariniers is vooral gebaseerd op verwantschap in mentaliteit en historische verbondenheid. Maar er zijn ook gemeenschappelijke elementen te noemen die minder op romantiek en mythevorming gebaseerd zijn. Zo leeft bij beiden een innerlijke drang om zich te doen gelden, niet alleen binnen de eigen gelederen of zelfs binnen Nederland, maar overal waar mogelijkheden zijn, letterlijk wereldwijd. Zowel Rotterdam als de mariniers streven, hoewel op verschillende gebieden, naar een houding in balans met de tijd; een mengsel van een stevige traditie met modernistisch denken. Geen nostalgie of een hang naar het verleden, maar een blik in de toekomst met geloof in vooruitgang en vooral ook in de eigen mogelijkheden. En dat niet met breedvoerige beleids-

'Zo wijd de wereld strekt', de wapenspreuk van de mariniers, zou ook in het wapen van de gemeente Rotterdam kunnen staan

van de Tweede Wereldoorlog trok de brigade ten strijde in Nederlands-Indië. In Nederland legden de mariniers intussen de kiem voor een nieuw korps. De kazerne aan het Toepad, waarvoor in 1938 de eerste spade de grond in ging, werd ijlings voltooid en in december 1946 maakten de mariniers hun entree in de Van Ghentkazerne. Sinds die maand prijkt tevens het opschrift 'Rotterdam' op het Korpsvaandel, waarmee de onbreekbare band werd onderstreept.

Na 1945 ontstond er, als gevolg van de meidagen van 1940, een mengvorm van de vooroorlogse romantiek en de mythische verbondenheid die werd gesmeed op de Maasbruggen. De relatie kreeg op die manier een onwrikbare basis. Het is niet toevallig dat vrijwel elke activiteit die te maken heeft met de

⁶ Verslag onthulling Mariniersmonument op 5 juli 1963, dossier 'Rotterdam en de mariniers', archief Carel Nicolas.

stukken of grote verhalen, maar met duidelijke voornemens en vooral doelmatig handelen. In de volksmond wordt een en ander bondig samengevat in het Rotterdamse motto 'niet lullen, maar poetsen'. Het is niet toevallig dat hier vele varianten op gemaakt zijn en dat in het legendarische clublied van Feyenoord dit thema ook centraal staat. Zowel de stad Rotterdam als het Korps Mariniers zoeken met hun dadendrang nadrukkelijk het buitenland. 'Zo wijd de wereld strekt', de wapenspreuk van de mariniers, zou zonder probleem ook in het wapen van de gemeente Rotterdam kunnen staan; op geen enkel gebied werd de trots in de Maasstad meer opgewekt dan in de topnotering op de ranglijst van grootste havens ter wereld.

Zowel in het korps als in Rotterdam kwamen genoemde eigenschappen nog meer aan de oppervlakte na de tragedie van de Tweede Wereldoorlog. Was Rotterdam, wat betreft architectuur en stadsontwikkeling, voor 1940 al een nieuwe weg ingeslagen, door het bombardement werden de stadsbestuurders gedwongen tot rigoureuze maatregelen. Op de kale vlakte zou een dynamische stad verrijzen waar een nieuwe welvaart voor iedereen verbeteringen zou brengen. Het Korps Mariniers, gesterkt door het optreden rond de Maasbruggen en de rol die de Mariniersbrigade bij de dekolonisatieoorlog om Nederlands-Indië (1946-1949) had gespeeld, zocht zelfbewust naar een rol in de nieuwe krijgsmacht. Hoewel ook andere onderdelen van het Nederlandse leger konden bogen op een sterk en enigszins 'elitair' imago, waren het toch vooral de mariniers die deze uitstraling koesterden. De toekenning van de Militaire Willemsorde, de hoogste Nederlandse dapperheidsonderscheiding, aan het korps in december 1946, vormde voor hen een bron van kracht. In het besluit stond dat de mariniers zich 'schitterend onderscheiden door plichtsbetrachting en strenge discipline' en 'in den strijd (hebben) uitgemunt door uitstekende daden van moed, beleid en trouw', en dat vooral in Rotterdam, op Oost-Java en in de Javazee.⁷

Verbondenheid, verbetering en vernieuwing

Zowel de stad Rotterdam als het Korps Mariniers hebben zich ontwikkeld tot de

FOTO COLLECTIE MARINIERSMUSEUM

Beeldhouwer Titus Leeser bij het eerste ontwerp voor het mariniersmonument (1963)

voorhoede op hun speciale werkterreinen. Ook dit versterkt hun sterke verbondenheid. Maar het streven naar uitstekende prestaties maakt ook kwetsbaar. Het behoeft weinig uitleg dat niet alle initiatieven leiden tot succes en dat niet alle inzichten automatisch goede resultaten opleveren. Zowel de stad als het korps maken ups en downs mee en zijn steeds weer

⁷ Koninklijk Besluit (4 december 1946, no. 51).

FOTO COLLECTIE MARINIERSMUSEUM

De verbondenheid gesymboliseerd: presentatie van nieuwe uniformen tegen een Rotterdams decor, 1975

verplicht het sterke imago te bewijzen. Want er zijn altijd krachten, vanuit de eigen gelederen of van buitenaf, die probleemloos handelen in de weg staan.

Rotterdam wil graag een metropool zijn waar alle economische krachtenvelden samenkomen, maar de botsing van handelsstromen en vooral ook van verschillende culturen bemoeilijkt soms de harmonie in de samenleving. Het Korps Mariniers acteert in een vergelijkbare omgeving. Marinierseenheden belanden tijdens missies in allerlei conflicten, waarbinnen chaotische situaties meer regel zijn dan

uitzondering. Maar de marinier zoekt altijd naar alternatieven om er onder alle omstandigheden het beste van te maken. De kernwoorden in stad en korps blijven verbetering en vernieuwing; vooruit blijven denken, aanpassen aan veranderde omstandigheden en bereid zijn jezelf steeds opnieuw uit te vinden. Het zijn motto's die zowel in een *mission statement* van de mariniers gevonden kunnen worden als in een analyse van een Rotterdamse ondernemer of politicus. Rotterdam: zo wijd de wereld strekt. Het Korps Mariniers: sterker door strijd.

Een viering op een goed moment

Het Korps Mariniers en de stad Rotterdam hebben onafhankelijk van elkaar een sterke verwantschap ontwikkeld. Toen de twee in 1869 'vaste' partners werden herkenden ze de gemeenschappelijke eigenschappen meteen en was er een wederzijdse invloed die de band versterkte. Die verbondenheid werd, vooral in het gevoel van de Rotterdammers, onverbreeklijk door de gebeurtenissen van mei 1940. Sindsdien onderhouden beide partners deze bijzondere band zonder terughoudendheid. Wat daarbij de grens is tussen concrete feiten en sentiment kan moeilijk worden vastgesteld, aangezien de emoties die erbij horen door de tijd veranderen. Veelzeggend is in elk geval dat zowel Korps als stad zich prettig voelen in de situatie zoals die nu is.

Het 350-jarig bestaan van de mariniers valt op een moment dat de toekomst in Rotterdam voor het korps is veiliggesteld. Een fraaie gelegenheid dus om verantwoord terug te blikken, plechtig te herdenken en gepast feest te vieren. De rijke traditie van het korps mag gekoesterd worden en de vrienden in Rotterdam schuiven graag aan om het glas te heffen; ook daarin vinden korps en stadbewoners elkaar. De grens van land en water heeft beiden veel gebracht, maar net als in beider roemrijke verleden zal het noodzakelijk blijven in de frontlinie te opereren; altijd bereid tot handelen en steeds gericht op de volgende stap. Een synergie tussen ervaring en vernieuwend denken, of zoals de korpsleiding het formuleert: de eeuwenoude traditie binnen een eigentijds perspectief. ■

De cirkel rond: het Korps Mariniers terug op het water

Op 22 oktober jongstleden kregen een sergeant van de mariniers en een marinier der eerste klasse respectievelijk het Bronzen Kruis en het Kruis van Verdienste opgespeld. De dapperheidsonderscheidingen werden hen toegekend voor moedig optreden bij het redden van drenkelingen onder vijandelijk vuur voor de Somalische kust in 2012. Unieke toekenningen voor de 'zeesoldaten', niet in de laatste plaats vanwege de opmerkelijke operationele parallellen met maritieme militaire operaties uit een ver verleden. Voor het Korps Mariniers betekende de inzet in het kader van de antipiraterij-operaties Atalanta (EU) en Ocean Shield (NAVO) namelijk een weerzien met een oude vijand: de zeeroverij. Dit artikel beoogt een historisch overzicht te geven van dit succesvolle recente maritieme optreden.

Dr. Q.J. van der Vegt en dr. A. ten Cate*

In hun rijke geschiedenis kruisten de Nederlandse mariniers met zekere regelmaat en 'zo wijd de wereld strekt' de degens met 'inlandsche zeeschuimers'.¹ Zo trokken zij in 1670 als het pas opgerichte regiment zeesoldaten van het gewest Holland met de Engelsen ten strijde tegen de Noord-Afrikaanse ('Barbarijse') kapers en voeren zij in 1816 onder de vlag van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden uit voor geallieerde antipiraterij-operaties in het Middellandse Zeegebied.

In de negentiende eeuw bracht de strijd tegen zeeroverij de mariniers bovendien tot diep in de Indische Archipel. Hoewel de twintigste eeuw wereldwijd een afname van piraterij-activiteiten te zien gaf, laaide het aantal gewapende overvallen op zee na het einde van de Koude Oorlog en met name na de millenniumwisseling weer op.²

'Jachtgebieden' van piraten

Manifesteerde het probleem van de moderne zeeroverij tegen de mondiale commerciële zeevaart zich aanvankelijk in Azië in de Straat van Malakka en bij Afrika voor de Nigeriaanse kust, vanaf 2005 groeiden de Golf van Aden en de Hoorn van Afrika uit tot de voornaamste 'jachtgebieden' van piraten. Vooral Somalië ontwikkelde zich tot een broedplaats van zeeroverij. Het straatarme land, sinds begin jaren negentig gekweld door burgeroorlog, chaos, werkloosheid en zonder functionerend centraal gezag, werd een vrijhaven voor een groeiend aantal beroepskapers. Hun doel was het verkrijgen van losgeld voor schip, lading en bemanning.

* De auteurs zijn als wetenschappelijk medewerker en senior wetenschappelijk medewerker werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Dit artikel is een voorpublicatie uit het op 10 december verschenen jubileumboek ter gelegenheid van de 350-ste verjaardag van het Korps Mariniers. De teksten zijn ontleend aan het gelijknamige hoofdstuk in dit boek. Voor meer informatie over de moderne geschiedenis van de Nederlandse mariniers, zie: Arthur ten Cate, Sven Maaskant, Jaus Müller en Quirijn van der Vegt, *Over grenzen. Het Korps Mariniers na de val van de Muur*, 1989-2015 (Amsterdam 2015).

1 C.J.O. Dorren, *De geschiedenis van het Nederlandsche Korps Mariniers van 1665-1945* (Den Haag 1948) 78.

2 Jaap R. Bruijn, *Kaapvaart en Piraterij. Lezing bij de afsluiting van het studiejaar 2008-2009 HOVO Leiden op 4 juni 2009* (Leiden 2009) 8-9.

Met het beveiligen van vrachtschepen en zeeroutes begaf het Korps Mariniers zich weer op zijn eeuwenoude werkterrein

De langs stam- en clanlijnen georganiseerde piratengroepen pasten hun tactieken voortdurend aan. Zo maakte het gebruik van moederschepen, voorzien van voorraden om lange tijd op zee te blijven, het mogelijk honderden mijlen uit de kust toe te slaan. De in *Pirate Action Groups* van moederschepen (doorgaans *dhow's*) en aanvalsbotten (*skiffs*) gegroepeerd optredende piraten breidden in 2010 hun operatiegebied uit van de Golf van Aden naar het Somalië Bassin en de Arabische Zee.³

Toenemend aantal overvallen

Het toenemende aantal overvallen bracht een internationale reactie teweeg. De Europese

Unie beet in 2008 de spits af met operatie *Atalanta*, gevolgd door de NAVO met operaties *Allied Provider* en *Allied Protector*, halverwege augustus 2009 omgedoopt tot operatie *Ocean Shield*. Nederlandse marineschepen, met aan boord mariniers, participeerden in beide vlootverbanden.⁴ Daarnaast leverde het Korps Mariniers vanaf 2011 individuele bescherming aan Koninkrijksgevlagde koopvaardij schepen in de vorm van beveiligingsdetachementen; zogeheten *Vessel Protection Detachments*.

Met het beveiligen van vrachtschepen en zeeroutes begaf het Korps Mariniers zich voor het eerst sinds lange tijd weer op een eeuwenoud werkterrein. Het einde van de Koude Oorlog had voor de 'zeesoldaten' van de 21-ste eeuw in een groeiend aantal ernstinzetten geresulteerd, variërend van crisisbeheersingsoperaties tot interventies in conflictgebieden, waaronder Cambodja, de Balkan, Ethiopië/ Eritrea, Irak en Afghanistan.

3 Ministerie van Defensie, *Beleidsdoorlichting. Bescherming kwetsbare scheepvaart nabij Somalië*, 16 juli 2014, 32-34.

4 Bibi van Ginkel, Frans-Paul van der Putten en Willem Molenaar, Clingendael Report, *State or Private Protection against Maritime Piracy? A Dutch Perspective* (Den Haag 2013) 12.

FOTO KORPS MARINIERS

Maar met het oog op hun specialisme waren de maritieme en amfibische inzetten in die reeks vooralsnog betrekkelijk kleinschalig. Het betrof telkens kleine aantallen personeel, zoals bij embargo-operaties in de Adriatische Zee en de Perzische Golf; dan wel operaties van korte duur, zoals bij noodhulpoperaties na natuurgeweld in het Caribisch gebied of bij evacuatiemissies uit crisisgebieden.

De grotere uitzendingen in dit tijdvak, met bataljonsgrote eenheden voor langere tijd, waren tot 2008 toch hoofdzakelijk landoperaties. Slechts de deelname aan de VN-operatie voor de kust van Liberia vanaf Hr.Ms. *Rotterdam* (2003-2004) vormde een uitzondering op die regel.

De aanloop

Het was tijdens deeloperatie *Sea Dragon*, de maritieme component van operatie *Enduring*

Freedom, dat Nederlandse marine-eenheden hernieuwd kennismaakten met het fenomeen piraterij. Na de aanslagen op 11 september 2001 verklaarden de Verenigde Staten het terrorisme de oorlog. In navolging van andere NAVO-lidstaten zond ook Nederland begin 2002 schepen richting de Perzische Golf voor maritieme beveiligings- en interdictieoperaties in het kader van deze campagne. Behoudens een korte onderbreking in 2003 patrouilleerden Nederlandse marineschepen van januari 2002 tot april 2006 in de wateren rondom het Arabisch schiereiland.⁵

Verruiming van de bevoegdheden

Medio maart 2002 besloot het Nederlandse kabinet de bevoegdheden te verruimen. Nederlandse oorlogsbodems mochten voortaan

5 M. Corveleijn (red.), *Maritiem anti-piraterijoptreden bij Somalië*. Working Paper Maritiem Optreden nr.7, Maritime Warfare Centre, mei 2011, 66.

overgaan tot boardings mits de gezagvoerder van het te visiteren schip zich hiertegen niet verzette. Met het oog op de beveiliging van de uit vlootpersoneel bestaande inspectieteams gingen *guardteams* van mariniers voortaan een vast onderdeel uitmaken van de scheepsbemanningen.

Daarbij werd teruggevallen op het beproefde boardingconcept zoals dat was ontwikkeld tijdens de NAVO- en WEU-operaties in de Adriatische Zee in de jaren negentig alsook tijdens de deelname aan de geallieerde *Multinational Interception Force* in de Perzische Golf ter controle van de internationale embargo's tegen Irak (1996-2000),⁶

De boardings droegen bij aan de hoofddoelstelling van *Sea Dragon*: terroristische organisaties het gebruik van de zee ontzeggen en het voorkómen van terroristische aanslagen op en vanuit zee. De vele tientallen boardings en *approaches* en honderden radiografische ondervragingen leverden echter geen

aanwijzingen op voor terroristische activiteiten of het vervoer van aan terrorisme gerelateerde goederen. Daar waar terroristen schitterden door afwezigheid, trok de toenemende piraterijdreiging in de regio juist volop aandacht. Piraterijbestrijding maakte echter geen deel uit van het oorspronkelijke mandaat van de operatie.

Koerswijziging: piraterijbestrijding

Ondanks het ontbreken van een direct verband verlegden de deelnemende landen vanaf 2006 de operationele focus naar piraterijbestrijding. Door deze koerswijziging gingen ook Nederlandse oorlogsschepen een actieve rol spelen voor de kust van Somalië. Het internationale maritieme recht stond piraterijbestrijding in de Somalische territoriale wateren vooralsnog niet toe, een gegeven dat de piraten handig uitbuiten door dicht onder de kust *hit-and-run* acties te ondernemen.

Dutch Dragon, zoals de Nederlandse bijdrage aan *Sea Dragon* heette, leverde ervaringen op die uitermate bruikbaar bleken voor de gerichte antipiraterijmissies die elkaar vanaf 2008 in hoog tempo opvolgden. Naast aangepaste *rules of engagement* zetten de betrokken ministeries zich aan de uitwerking van een draaiboek waarin het Nederlandse piraterijbeleid werd vastgelegd.

De bestrijdingsactiviteiten van de multinationale maritieme taakgroep stelden Nederland in staat essentiële kennis op te doen over de tactieken en *modus operandi* van de Somalische piraten, de omgang met piraterijverdachten en de knelpunten die zich openbaarden toen de focus verschoof van terrorisme naar piraterijbestrijding.⁷

De bezem van Tromp

De Nederlandse betrokkenheid bij de strijd tegen piraterij kreeg in 2008 een vervolg toen het kabinet, in reactie op een verzoek van de VN, twee keer een fregat beschikbaar stelde voor de bescherming van voedseltransporten van het *World Food Programme*. De humanitaire zeetransporten, van levensbelang voor de

- 6 Semi-Statistisch Informatiebeheer Ministerie van Defensie, Archief Hoofdkwartier Korps Mariniers/Operaties 2001 & 2003, (Ernst-)operaties, doos 69, 'Nota CDS aan Minister van Defensie inzake Inzet Mariniers bij boarden', zonder nummer, 19 maart 2002.
- 7 Kamerstuk 29521, nr. 33, 'Eindevaluatie CTF 150. 12 dec 2005 - 24 apr 2006', 12 september 2006, 5-19.

Mariniers beveiligden de voedseltransportschepen van het 'World Food Programme' op het gevaarlijkste deel van hun route

FOTO: AVDD, S. HILCKMANN

noodlijdende Somalische bevolking, hadden ook de aandacht van de piraten getrokken.

Beide keren bevond zich een zes koppig mariniersteam aan boord van het fregat. Aangevuld met leden van de scheepsbemanning vormden zij een *Force Protection Team*, dat zorg droeg voor rondom beveiliging aan boord van het te escorteren vaartuig op het gevaarlijkste deel van de route. Bij nadering van een haven stapte het beveiligingsteam over op kleine, snelle motorboten (zogenoeten *Rigid Hull Inflatable Boats*; RHIB's) om het schip vanaf het water te begeleiden totdat de bescherming aan derden kon worden overgedragen. In december 2008 ging de escortetaak over op de inmiddels opgestarte EU-operatie *Atalanta*.⁸

Het mandaat van deze Europese antipiraterijoperatie richtte zich, naast het beschermen van (voedsel)transporten, op de beveiliging van scheepvaart op kwetsbare routes, het afschrikken en verstoren van piraterij en het monitoren van visserij-activiteiten voor de kust. Piraterijbestrijding op zee maakte deel uit van een bredere aanpak van de daaraan ten grondslag liggende situatie op het vasteland.

Naast de inzet van schepen en maritieme patrouillevliegtuigen richtten de inspanningen zich op regionale capaciteitsopbouw. De Koninklijke Marine leverde vanaf oktober 2008 onafgebroken bijdragen aan operatie *Atalanta* in de vorm van staffunctionarissen en uiteenlopende scheepstypen, voorzien van aanvullende capaciteiten als helikopters en boardingteams. Met het oog op het uitvoeren van *opposed boardings* telden deze teams aanvankelijk uitsluitend als *Special Operations Forces* getrainde *operators* vanuit de Unit Interventie Mariniers.

Assertief optreden

Het waren de verrichtingen van Hr.Ms. *Tromp* die de strijd tegen piraterij in 2010 onder de aandacht brachten van het grote publiek. Het luchtverdedigings- en commandofregat meldde zich half februari van dat jaar in het operatiegebied. Na een weinig opwindend begin van de missie verruilde de *Tromp* medio maart de

rustige Golf van Aden voor het Somalië Bassin. Geschoold in het opsporen van onderzeeboten tijdens de Koude Oorlog besloot de commandant van de *Tromp*, kapitein-ter-zee Hans Lodder, dezelfde tactieken toe te passen in de jacht op piraten. Door de bewegingen van piraten in kaart te brengen en deze routes vervolgens in tegengestelde richting te varen, veegde het fregat letterlijk de zeeën schoon.

Het assertieve optreden wierp direct vruchten af. Tal van *skiffs* werden ontmanteld, soms op spectaculaire wijze. Zo wisten mariniers in RHIB's onder dekking van de duisternis eens de bemanning van een *skiff* te overmeesteren. Wanneer zij een piratenvaartuig aantroffen vernietigden de mariniers het wapentuig. Na ondervraging stelden zij de opvarenden in de regel weer op vrije voeten. De verkregen informatie hielp een 'inlichtingenplaatje' opbouwen van piraterij-activiteiten in de regio.⁹

Noodoproep

De teller stond reeds op 73 tegengehouden piraten, 11 *skiffs* en een mothership, toen de *Tromp* in de ochtend van 5 april een melding ontving dat het Duitse motorschip *Taipan* werd belaagd door piraten. De commandant van de Europese taakgroep gaf echter geen toestemming om onder EU-vlag in actie te komen, aangezien de kaping net buiten het mandaatgebied plaatsvond. Na overleg met Den Haag kreeg de *Tromp* groen licht om tijdelijk onder nationaal bevel te opereren.

De uitgevlogen Lynx-helikopter meldde dat de piraten bezit hadden genomen van het Duitse schip, dat stil in het water lag. De bemanning had kans gezien zich terug te trekken in de *safe room*, zodat van een gijzeling (nog) geen sprake was. De sergeant-teamleider van de mariniers gaf daarop aan dat zijn manschappen het schip konden ontzetten. Terwijl Den Haag zich boog

8 Kamerstuk 29251, nr. 85, 'Eindevaluatie inzet Hr.Ms. Evertsen voor escorte van World Food Program zeetransporten nabij Somalië, 17 maart – 30 juni 2008', 23 september 2008, 7-9; Kamerstuk 29251, nr. 107, 'Eindevaluatie inzet Hr.Ms. De Ruyter voor escorte van World Food Programme zeetransporten nabij Somalië, 22 oktober – 22 december 2008', 20 mei 2009, 8-9.

9 Interview Merel Diemont met commandeur H.R. Lodder, 14 maart 2014, Den Haag.

FOTO KORPS MARINIERS

De ontzetting van de 'Taipan' op 5 april 2010 oogstte nationaal en internationaal veel lof

over Lodders verzoek te mogen interveniëren, werkten de betrokken *operators* een interventieplan uit, waarbij de mariniers 'fast ropend' vanuit de Lynx aan boord zouden worden gezet. Twee uur na de noodoproep kwam het Nederlandse fregat, dat inmiddels in de hoogste staat van gereedheid was gebracht, aan bij de gekaapte *Taipan*.

Na toestemming voor de actie te hebben gekregen steeg de Lynx omstreeks 15:40 uur op van het vliegdek. Er ontstond een schotenwisseling nadat de *Tromp* indraaide op het gekaapte schip. Terwijl de teamleider vanuit de helikopter dekkingsvuur uitbracht op de brug, daalden zijn vijf teamleden al vurend af naar het door containers afgeschermd voordek van de *Taipan*. Onder dekkend vuur baanden de mariniers zich vervolgens een weg naar de lagergelegen dekken, opnieuw gebruikmakend van de helikopter om hen op het onderste dek te droppen.

Geconfronteerd met de zwaarbewapende *operators* gaven de piraten zich snel over. Veertig minuten later was het schip doorzocht en veiliggesteld, waarbij het boardingteam tevens op een grote hoeveelheid wapens stuitte. De tien kapers werden gevangen genomen voor berechting door de Duitse justitie.¹⁰

De ontzetting van de *Taipan* sierde voorpagina's in binnen- en buitenland, en trok aandacht op radio en televisie. De belangrijkste conclusie die het Korps Mariniers trok naar aanleiding van deze eerste daadwerkelijke *direct action*-inzet was dat de 'robustheid' van de boardingeenheid moest worden vergroot. Dat besef vertaalde zich in 2011 in de oprichting van zogenoemde Versterkte Boarding Elementen van pakweg twintig mariniers. Door de (zes man tellende) kern van *Special Operations Forces-operators* aan te vullen met reguliere mariniers, getraind in het ondersteunen van speciale troepen (*Special Operations Capable*), en een klein stafelement, ontstond een samen-gestelde eenheid met meer vuurkracht en manoeuvre potentieel. Hr.Ms. *De Ruyter* en Hr.Ms. *Tromp* voeren in 2011 als eerste uit met zo'n Versterkt Boarding Element.¹¹

¹⁰ Interview teamleider, 13 januari 2015.; Hans R. Lodder, 'Tromp versus de piraten', in: *Carré* 2010 (2010) (9) 13-19.

Robuuster optreden

De verplaatsing van piraterij-activiteiten van de Golf van Aden naar het grotere Indische Oceaan gebied dwong de EU en de NAVO in 2010 hun tactieken tegen het licht te houden. Als uitvloeisel hiervan maakte het reactieve beleid plaats voor proactief en robuust optreden, waarbij de 'geografische focus' van de operaties verschoof van de open zee naar de kuststrook om de piraten in hun bewegingsvrijheid te beperken door de toegang tot zee af te sluiten.¹² Het amfibisch transportschip Hr.Ms. *Johan de Witt*, dat half april 2010 de *Tromp* afloste, was perfect toegerust om die nieuwe aanpak in de praktijk te brengen. De geëmbarkeerde 1e Bootcompagnie van het Korps Mariniers beheerde zes landingsvaartuigen, waarmee twee *Afloat Forward Operating Bases* (AFOB's) konden worden ingericht. De vooruitgeschoven bases op zee, elk ruimte biedend aan ruim dertig personen, stelden de mariniers in staat om meerdere dagen achtereen zelfstandig verkenningsopdrachten, *deter-* en *disrupt*-taken (het afschrikken en verstoren van piraterij-acties) en doorzoekingen van verdachte schepen uit te voeren.¹³

Primeur

De inzet van *Afloat Forward Operating Bases*, een Nederlandse primeur, vergrootte de effectieve reikwijdte van de *Johan de Witt*. De zeer dicht onder de kust opererende landingsvaartuigen verzamelden inlichtingen, brachten bewegingen op land in kaart en isoleerden langdurig 'piratennesten'.¹⁴ Dat operaties dicht onder de kustlijn niet van gevaar ontbloot waren, bleek op 24 april 2010 tijdens een verkenning van het piratenkamp Hoby. Bij het naderen van de kust namen schutters de landingsvaartuigen vanaf de kant onder vuur. Een kleine maand later werden de mariniers bij het kamp Great Pumpkin opnieuw op wapenvuur getrakteerd. Na waarschuwingsschoten vervolgden beide landingsvaartuigen hun patrouille. Het ondernemen van verdere actie was uitgesloten, aangezien noch *Atalanta*, noch *Ocean Shield* een mandaat had om op land te opereren. Het succesvolle optreden van de *Johan de Witt* bewees dat het *Afloat Forward Operating*

Base-concept levensvatbaar was. De voortdurende presentie hield druk op de kampen en gaf de piraten geen kans zich in *Pirate Action Groups* te formeren en de zee op te gaan. Een verdere uitbreiding van het operatiegebied stond de antipiraterij-eenheden toe effecten op het land te bereiken door aanvallen vanuit de lucht of vanaf zee.

Minister van Defensie Hans Hillen vertelde het parlement op 18 juli 2012 dat mariniers, naast het boarden van schepen, ook werden ingezet voor 'het onklaar maken van schepen die voor anker liggen'. Dat gebeurde 'met voldoende mariniers die ook voldoende zijn toegerust, en met boten die zo snel zijn dat zij veilig naar zo'n schip kunnen gaan en daarna kunnen terugkeren. Zij hebben een duikuitrusting bij zich en weet ik wat nog meer', onthulde de bewindsman.¹⁵ Zeer recent voegde de oud-minister daar aan toe, dat 'in het diepste geheim acties [waren] voorbereid en uitgevoerd tot in het hart van de piratenvloot. Het werd het keerpunt voor de piraterij. (...) Erg zeewaardig waren de schepen niet meer, na het korte bezoek van de zeesoldaten'.¹⁶ Vanaf 2011 voerden versterkte marinierseenheden van de subeenheid *Taskforce Barracuda* in EU- en NAVO-verband inderdaad meerdere malen dergelijke operaties uit. Hun acties richtten zich op de *dhow*s, om de piraten de mogelijkheid te ontnemen deze als moederschip te kunnen gebruiken.

NAVO-operatie Ocean Shield

Medio 2010 had Nederland zijn aandeel in de internationale piraterijbestrijdingsoperaties uitgebreid door, behalve deelname aan operatie *Atalanta*, eenheden te leveren voor de NAVO-operatie *Ocean Shield*. Georganiseerd in

-
- 11 'Marsof en Marsoc weer een stap verder in Hydra concept (Hydra goes maritime)', in: *QPO* 2011 (2011) (1) 64-65.
 - 12 Ministerie van Defensie, *Beleidsdoorlichting. Bescherming kwetsbare scheepvaart nabij Somalië*, 16 juli 2014, 35.
 - 13 H. Buijs en E.J. den Boer, 'Eerste Bootcompagnie', in: *QPO* 2010 (2010) (2) 79-81.
 - 14 Kamerstuk 29521, nr. 160, 'Eindevaluatie inzet Hr.Ms. Tromp en Hr. Ms. Johan de Witt in operatie "Atalanta" voor de kust van Somalië, 17 februari – 29 juni 2010; 7 januari '11, 12, 20-21.
 - 15 Kamerstuk 29521, nr. 193, 'Verslag van een algemeen overleg', 18 juli 2012, 11-12.
 - 16 Hans Hillen, 'Tijd voor de mariniers' in: *Korps Mariniers. Leiderschap sinds 1665. 350 jaar kracht door verbondenheid* (3 december 2015) 24.

FOTO: KORPS MARINIERS

De routinecheck van een Iraanse 'dhow' ontaarde op 2 april 2011 onverwacht in een schotenwisseling

Combined Taskforce 508 deed het Atlantische bondgenootschap hiervoor afwisselend een beroep op haar beide *Standing Maritime Groups*.

De operatie beoogde door fysieke aanwezigheid de veiligheid van de commerciële scheepvaart rondom de Hoorn van Afrika te bevorderen. Daarbij kreeg een uitbreiding van het mandaat naar 'robuuster optreden' gestalte door het uitvoeren van gerichte acties om piraten af te schrikken en aanvallen te verstoren, met de nadruk op het opsporen van moederschepen. De door Hr.Ms. *Johan de Witt* beproefde wijze

van optreden kreeg navolging in NAVO-verband toen Nederland tussen december 2010 en juni 2011 de leiding op zich nam over de maritieme taakgroep.¹⁷

De '*Dutch approach*' resulteerde in een forse stijging van het aantal overgedragen verdachten. De piraten stelden zich op hun beurt agressiever op en openden vaker het vuur. Zo ontaarde een routinecheck van een Iraanse *dhow* op 2 april 2011 onverwachts in een *opposed boarding*, waarbij twee Somaliërs de dood vonden. Zestien anderen werden in de boeien geslagen en overgebracht naar de *Tromp*. Aan boord van de *dhow* vonden de mariniers aanwijzingen voor betrokkenheid bij piraterij, waaronder handvuurwapens en RPG-7-antitankgranaten. De zestien Iraanse gegijzelden konden, na reparatie van hun schip, op eigen kracht hun reis vervolgen.¹⁸

17 Ministerie van Defensie, *Beleidsdoorlichting. Bescherming kwetsbare scheepvaart nabij Somalië*, 16 juli 2014, 21.

18 SGTMARNALG Sander, 'Versterkt Boarding Element (VBE) in operatie Ocean Shield', in: QPO 2011 (2011) (2) 36-41.; Kamerstuk 32706, nr. 26, 'Eindevaluatie inzet in antipiraterij-operaties "Atalanta" en "Ocean Shield" van juli 2010 tot juni 2011', 16 maart 2012, 18-19.

De gewelddadige kaping op 7 mei 2009 van het Nederlandse vrachtschip *Marathon* bracht het beveiligingsvraagstuk opnieuw onder de (politieke) aandacht. Op 15 maart 2011 informeerde minister Hillen de Kamer uiteindelijk dat er, bij wijze van uitzondering, twee VPD's zouden worden ingezet op schepen die, ondanks preventieve maatregelen, extra kwetsbaar waren voor een aanval en niet konden worden beschermd binnen de lopende operaties.

Op de dag af een week later reisden mariniers van de 11e Infanteriecompagnie af naar Mumbai, waar zij als VPD 2011-1 embarkeerden op het kraanwerkschip *Hermod* en twee begeleidende sleepboten. Kort hierop vertrok een tweede mariniersdetachement naar Singapore.²¹

'Lessons learned'

De evaluatie van de inzet van de eerste twee detachementen leverde tal van *lessons learned* op. Zo bleek de geweldsinstructie te beperkt, diende het *Vessel Protection Detachment* betrokken te worden in het proces van logistieke en materiële aanvragen, was uitbreiding van de *sniper*-capaciteit gewenst, schoten externe en interne verbindingen met de gebruikte (verouderde) communicatiemiddelen tekort, bestond er tijdens de voorbereiding behoefte aan specifieke inlichtingen en voldeed de opslag van uitrusting niet aan de vereisten. De gesignaleerde verbeterpunten lieten onverlet dat de VPD-inzet in de ogen van het kabinet, het Korps Mariniers en de betrokken reders aan de verwachtingen voldeed, hoewel laatstgenoemden ook geen andere keuze restte aangezien de regering het goedkopere alternatief – de inschakeling van particuliere beveiliging – verbood.

Een groeimarkt

Mariniers dienden niet alleen aan boord van oorlogsschepen. Vanaf 2011 begon Defensie met de 'systematische inzet' van *Vessel Protection Detachments* (VPD's) aan boord van koopvaardij-schepen die de *High Risk Area* bij Somalië passeerden.¹⁹ De eerste verzoeken om bijstand uit de hoek van Nederlandse reders dateerden reeds van 2005. Hoewel steun destijds uitbleef, vormden ze wel aanleiding voor het opstellen van een interdepartementale beleidsnotitie *Piraterij en gewapende overvallen op zee*. Dit beleidsstuk zag een taak weggelegd voor de marine bij piraterijbestrijding, zij het in beginsel als 'secundaire taak' tijdens lopende crisisbeheersingsoperaties. Verder was onder voorwaarden militaire bijstand voor reders mogelijk, aldus de eerste gedachten.²⁰

19 Ministerie van Defensie, *Beleidsdoorlichting. Bescherming kwetsbare scheepvaart nabij Somalië*, 16 juli 2014, 3.

20 Semi-Statisch Informatiebeheer Ministerie van Defensie, Archief H-DAB, dossier E-07, Bijlage 'Notitie bestrijding piraterij en gewapende overvallen op zee' bij 'Nota H-DAB aan Voorzitter en leden van het Departementaal Beraad', nr. HDAB 2006010679, 28 maart 2006.

21 Kamerstuk 32706, nr. 1, 'Brief van de minister van Defensie aan de Tweede Kamer betreffende de inzet Vessel Protection Detachments (VPD's) op maritieme transporten', 15 maart 2011.

Scheepsbeveiliging door *Vessel Protection Detachments* kreeg nadien een structureel karakter, waarbij meerdere teams tegelijkertijd actief waren in het risicogebied. Stond de teller eind 2011 nog op 11 VPD's, het jaar erop waren dat er al 31, gevolgd door 40 in 2013. Op 30 april 2014 verliet de *MV Nordnes* de haven van Sri Lanka met aan boord het 100-ste detachement.²² Het jaar sloot af op 52 inzetten, terwijl de teller begin oktober 2015 alweer was opgelopen tot 35.²³

In een operationele aanwijzing droeg de commandant der strijdkrachten de marine op jaarlijks 175 VPD's uit te brengen, waarvan 11 gelijktijdig. Dat was een behoorlijke uitdaging in het licht van de bezuinigingen op de krijgsmacht en de omvang van het Korps Mariniers.

Het kwam tot op heden slechts eenmaal tot een gewapend treffen. Op 17 januari 2012 pareerde VPD-15 in de Arabische Zee een aanval op het steenstortschip *Flintstone*. Noch de zichtbare presentie van het zwaarbewapende beveiligingsteam, noch waarschuwingen met lichtkogels brachten hun belagers tot inkeer. Toen de mariniers één van de piraten een RPG-7-raketgranaatwerper zagen 'schouderen' openden zij het vuur.

De getroffen *skiff* viel stil in het water, hetgeen de *Flintstone* de kans bood de afstand te vergroten. Na de schade aan de getroffen buitenboordmotor te hebben hersteld, keerden de piraten terug naar hun moederschip, dat later die dag door het Duitse fregat *Lübeck* werd onderschept.²⁴

Multinationale verbanden

De scheepsbeveiligingsteams droegen zorg voor de protectie van de meest uiteenlopende vaartuigen; variërend van kleine slepers tot immense olieplatforms. Een wijziging in

operatie *Atalanta* bracht het kabinet ertoe in 2012 het VPD-concept eveneens toe te passen op de bescherming van transporten van het wereldvoedselprogramma. Door het inzetten van een *Autonomous Vessel Protection Detachment* kon een marineschip worden 'vrijgespeeld' van zijn escortetaken. Met het oog op het voortzettingsvermogen had een *Autonomous Vessel Protection Detachment*, dat drie maanden lang meevoer op het te beveiligen schip, met zestien à achttien man een grotere omvang dan een 'gewoon' *Vessel Protection Detachment*. Nederland was de eerste EU-lidstaat die met zelfstandige mariniersteams VN-schepen ging beveiligen.²⁵

Met de antipiraterij-operaties in de Somalische kustwateren keerde het Korps Mariniers terug naar een van zijn kerntaken: de beveiliging van de koopvaardijvloot. Geëmbarkeerd op koopvaardij- en marineschepen waakten de zeesoldaten van de 21-ste eeuw als vanouds over de internationale wateren. Na 350 jaar was de cirkel daarmee rond. Na lange tijd voornamelijk landoperaties te hebben gedaan, moesten enkele diep weggezakte maritieme vaardigheden opnieuw worden 'opgedoken'.

Het antipiraterij-optreden gaf voorts een nieuwe impuls aan de gezamenlijke inzet van mariniers en vloot. Opererend in multinationale verbanden, onder de vlag van EU en NAVO, vormden de mariniers een belangrijke schakel in het beteugelen van de piraterijdreiging.

Nieuwe mogelijkheden in de strijd

De introductie van de *Fast Raiding Interceptor and Special Forces Craft* (FRISC) opende nieuwe mogelijkheden in de strijd tegen piraterij. Het amfibisch transportschip Hr.Ms. *Rotterdam*, dat van augustus tot december 2012 als vlaggenschip van *Combined Taskforce 508* voor de Somalische kust patrouilleerde, kon als eerste over vier van deze nieuwe, snelle motorvaartuigen beschikken. Een tweede noviteit was de inzet van een onbemand verkenningsvliegtuig vanaf het schip, de *ScanEagle*.

Het succes van de internationale antipiraterij-operaties had de piraten inmiddels tot klein-

22 '100e beveiligingsteam mariniers op zee', 30 april 2014, www.mindef.nl.

23 Gegevens afkomstig van Hoofd VPD-Cel.

24 Evert Brouwer, 'Aanval piraten afgeslagen', in: *Alle Hens* 2012 (2012) (2) 15.

25 Kamerstuk 29521, nr. 188, 'Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal inzake Nederlandse deelname aan vredesmissies', 22 juni 2012.

FOTO KORPS MARINIERS

Het geëmbarkeerde 'Vessel Protection Detachement' garandeerde een 24/7 rondom beveiliging van het schip

schaliger acties gedwongen, zoals heimelijke operaties in de kustwateren of 'wanhoop-aanvallen' op open zee met één enkele *skiff* of *whaler*. Verder maskeerden zij hun illegale activiteiten door zich te mengen onder de talrijke vissers- en handelsschepen.

Operatie *Ocean Shield* beruiste steeds meer op het vergaren van tijdige, betrouwbare inlichtingen. In het verlengde daarvan wonnen ook *engagement*-activiteiten aan importantie, als middel om kennis te vergaren over de leefpatronen van de lokale bevolking, met als 'bijvangst' het ontmoedigen van zeeroverij en het kweken van begrip voor de antipiraterij-operatie.²⁶

Gedurende de eerste vier maanden van zijn uitzending bood de *Rotterdam* plaats aan een 48 man tellende versterkte marinierseenheid, met daaraan toegevoegd een *joint* inlichtingen-eenheid voor het verzamelen en analyseren van informatie. Voor luchtverkenning kon een beroep worden gedaan op twee Cougar-helikopters van het Defensie Helikopter Commando.

Bij het uitvoeren van *Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*-missies (ISR) bewees het *Afloat Forward Operating Base*-concept wederom zijn waarde. Om te beginnen concentreerden de Nederlanders hun activiteiten op de noordkust van de autonome regio Puntland. Door de inzet van een vooruitgeschoven basis was de lokale scheepvaart goed bereikbaar, terwijl de frequente contacten met de plaatselijke bewoners inzicht gaven in de lokale scheeps-bewegingen en levenspatronen. Een *key leader engagement* met de gouverneur, dorpsoudsten en gedelegeerden van Puntland aan boord van de *Rotterdam* sloot het eerste deel van de tour af.

Confrontaties dicht onder de kust

Bij de operaties dicht onder de kust kwam het ettelijke keren tot confrontaties. Op 13 augustus 2012 hielp de *Rotterdam* bij de

26 Ministerie van Defensie, *Beleidsdoorlichting. Bescherming kwetsbare scheepvaart nabij Somalië*, 16 juli 2014, 36-37.

FOTO KORPS MARINIERS

De antipiraterij-operaties 'Atalanta' en 'Ocean Shield' resulteerden in een scherpe daling van het aantal gekaapte schepen in de Golf van Aden en het Somalië Bassin

onderschepping van een gekaapte *dhow*, door met landingsvaartuigen en FRISC's een *blocking position* voor de kust in te nemen om te verhinderen dat het piratenvaartuig vanaf land hulp kon krijgen. Na waarschuwingsschoten van het scherpshuttersteam aan boord van de *Rotterdam* gooiden de piraten hun wapens overboord en gaven zich over, waarna het boardingteam de Pakistaanse bemanning in veiligheid bracht. Ruim een maand later was het wederom raak, toen twee FRISC's tijdens een patrouille voor de kust bij het piratenkamp Bandar Murcaayo werden beschoten.

Na een havenbezoek op de Seychellen verlegde de *Rotterdam* begin oktober het operatiegebied naar de oostkust van Somalië, en legde zich toe op inlichtingen- en *containment*-operaties nabij

het piratennest Hobyo. Met het ten einde lopen van de moessontijd groeide het aantal aanvallen gestaag. Op 10 oktober 2012 dwongen de Nederlanders een *skiff* tot stoppen die eerder op de dag een mislukte poging had ondernomen een Spaans vissersschip te kapen. Zes verdachten werden opgepakt en na verhoor overgezet op een Spaans fregat.

Nachtelijke patrouilles

Handelend op basis van inlichtingen dat een *Pirate Action Group* zich opmaakte om uit te varen voerden de mariniers van 18 tot 22 oktober in de nachtelijke uren verkenningsoperaties uit vanaf een *Afloat Forward Operating Base* dicht onder de kust, overigens zonder abnormale activiteiten op het strand waar te nemen. Dergelijke nachtelijke patrouilles

stonden regelmatig op het programma. Voor woensdag 24 oktober stonden *maritime security approaches* gepland, waarbij een RHIB of FRISC de lokale scheepvaart naderde om informatie in te winnen.

Bij de allereerste *approach* van die dag werden de RHIB's echter al op kogels onthaald. In het vuurgevecht dat volgde vloog de *dhow* in brand. De opvarenden sprongen overboord. Enkelen probeerden de kust te bereiken, de gewonden dobberden in het water. Bij een poging hen op te pikken werden de RHIB's vanaf het strand opnieuw onder vuur genomen. Hoewel een van de motorboten daarbij schade opliep, kwamen de mariniers er zonder kleerscheuren vanaf.

Onder dekking van scherpschutters op het brugdak van de *Rotterdam* keerden de RHIB's terug om de laatste van de in totaal 25 drenkelingen uit het water te vissen. Onder hen waren 6 piraten. Bij de schotenwisseling had een bemanningslid van de *dhow* het leven gelaten. Een zoektocht naar twee vermisten bleef zonder resultaat. Terwijl de reddingsactie gaande was, werden ook de landingsvaartuigen en FRISC's te water gelaten om een tweede vaartuig te boarden dat zich in noordelijke richting uit de voeten maakte, in gezelschap van meerdere *skiffs*. Terwijl de *ScanEagle* de brandende *dhow* onder observatie hield nam de boordhelikopter positie in om de boarding van het tweede vaartuig door het versterkte boardingelement te dekken. Voor het redden van de drenkelingen onder vuur kregen een sergeant van de mariniers en een marinier der eerste klasse op 22 oktober 2015 respectievelijk het Bronzen Kruis en het Kruis van Verdienste toegekend.²⁷

Geslaagde missie

Met de aanhouding van in totaal negentien vermoedelijke piraten en het opbreken van drie *Pirate Action Groups* kon de *Rotterdam* terugkijken op een geslaagde missie. De inzet bleek tevens te hebben plaatsgehad in een periode van kentering. Dergelijke aantallen behoorden na 2012 namelijk tot het verleden. De internationale antipiraterij-operaties *Ocean Shield* en *Atalanta*, alsmede de inspanningen

van de zelfstandig opererende marines in het gebied, plus de door de scheepvaartbranche geïnitieerde zelfbeschermingsmaatregelen en de inzet van beveiligers aan boord van koopvaardij-schepen, drongen het aantal kapingen en pogingen hiertoe fors terug.

Vanaf het voorjaar van 2012 vond er geen kaping meer plaats.²⁸ In het tijdvak 2009-2012 zijn in Nederland in totaal 33 verdachten vervolgd, waarvan er tien zijn uitgeleverd aan Duitsland voor berechting. 39 anderen zijn overgedragen aan andere landen.²⁹

Om een opleving te voorkomen bleven anti-piraterij-operaties echter geboden, zowel op zee als (in toenemende mate) op land, waar de oorzaak van de problemen lag. Eind 2014 stemde de Tweede Kamer in met een jaar verlenging van de Nederlandse bijdrage aan *Atalanta*, onder beëindiging van de bijdrage aan *Ocean Shield*.³⁰

In 2015 zetten Nederlandse marineschepen opnieuw koers naar Somalië, met aan boord detachementen mariniers. Ook leverde het Korps Mariniers in de eerste helft van 2015 twee boardingteams voor operaties vanaf Duitse fregatten. Tevens vertrok Zr.Ms. *Johan de Witt*, met aan boord Zweedse en Nederlandse mariniers, richting Somalië. De zeesoldaten van weleer droegen daarmee als vanouds hun steentje bij aan de (geallieerde) bescherming van de 'vrije vaart'.³¹

Tot slot

Meer dan 300 jaar expeditionaire mariniers-geschiedenis werd na het einde van de Koude Oorlog voortgezet in een door expedities en

27 Interviews met betrokkenen.

28 'Evaluatie Nederlandse inzet in de antipiraterij-operaties *Atalanta* en *Ocean Shield* 2013', 25 september 2014, 20, 33.

29 Informatie Landelijk Parket Rotterdam (mailwisseling).

30 'Brief ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal inzake Nederlandse bijdrage aan antipiraterijoperaties in 2015', 14 november 2014.

31 'Nederlandse mariniers op Duitse fregatten', *Intranetportaal Defensie*, 5 december 2014.

FOTO KORPS MARINIERS

Foto van de actie op 24 oktober 2012, waarvoor twee mariniers een dapperheidsonderscheiding kregen toegekend

interventies gedomineerd tijdperk. Niks nieuws voor een militaire eenheid die reeds werd uitgezonden ‘zo wijd de wereld strekt’ vanaf de oorsprong van haar georganiseerd optreden in 1665. Het Korps Mariniers herontdekte zijn expeditionaire specialisme na 1989 in gevaarlijke conflictgebieden wereldwijd. Dat begon in Noord-Irak en Cambodja in het begin van de jaren negentig en zette zich voort met een langdurige inzet op de Adriatische Zee en in diverse Balkanlanden in het kader van de gewelddadige Joegoslavische boedelscheiding.

Tegelijkertijd was het Korps als vanouds actief in het Caribisch gebied en in diverse brandhaarden in Afrika. De deelname aan geallieerde oorlogscampagnes in het kielzog van 9/11, in Afghanistan, Irak en West-Afrika, betekende daarna een geleidelijke opschaling van de militaire activiteiten.

Opvallend was dat het Korps Mariniers als paraat instrument in het nieuwe expeditionaire tijdperk vaker en langer (ver) op het land werd

ingezet dan op zee of op de grens van water en land. In plaats van een zelfstandige eenheid met een afgebakend taakveld was het Korps een van de leveranciers van de talrijke rotaties in de Nederlandse bijdragen aan internationale militaire operaties, als onderdeel van een steeds meer modulair ingestelde krijgsmacht.

De nieuwe generatie expeditionaire mariniers was zodoende, aanvankelijk, vaker actief in jungle-, berg- of woestijngebieden dan bij maritieme dan wel amfibische frontdienst, al was er in het kader van internationale embargohandhaving langs diverse kusten sinds de jaren negentig, en in tal van noodhulp-situaties, wel degelijk behoefte aan hun specifieke kunde.

Met de antipiraterij-operaties in het Indische Oceaan gebied keerde het Korps Mariniers in de nieuwe eeuw terug naar de eigen historische niche. De aanpak van Somalische zee-rovers vergde maritiem en amfibisch getrainde specialisten, en met de mariniers had de Nederlandse krijgsmacht die in huis. ■

De Scheldekwestie ‘revisited’

De geopolitieke en militair-strategische betekenis van de Scheldemonding

Lopend over de Boulevard de Ruyter valt direct de strategische ligging van Vlissingen op. Aan de overkant van de Westerschelde ligt Zeeuws-Vlaanderen. De vaargeul richting havenstad Antwerpen loopt pal langs Vlissingen. Het is alsof de schepen bijna zijn aan te raken. Het is overduidelijk dat het vanuit Vlissingen niet moeilijk moet zijn om de Scheldemonding af te sluiten. Er is in Nederland nergens zo veel strijd geleverd als hier: van de bevrijding van Vlissingen in 1572 tot de opening van de Scheldemonding in het najaar van 1944. In deze bijdrage aan het themanummer over het Korps Mariniers willen we wijzen op het historische belang van de Schelddelta, zowel politiek als militair.

Dr. V. Enthoven en Itkol Marns H.J. van der Maas MA*

*We have no eternal allies and we have no perpetual enemies.
Our interests are eternal and perpetual, and those interests it is our duty to follow.*
Henry John Temple, Viscount Palmerston, 1848.¹

In 2020 zullen twee mariniersbataljons, delen van het gevechtssteunbataljon en het amfibisch logistiek bataljon verhuizen naar de Michiel Adriaenszoon De Ruyterkazerne in Vlissingen.² Mariniers komen terecht in een van de zwaarst bevochten delen van Nederland. Het is daarom interessant te beschrijven wat zich hier door de eeuwen heen heeft afgespeeld.

Zoals gezegd willen we in dit artikel ingaan op het historische belang van de Schelddelta

(geologisch is de Scheldemonding overigens geen delta, maar een estuarium). Vanuit die optiek is het een voor de hand liggende keus om de mariniers in Vlissingen te legeren. Het verhaal wordt thematisch verteld. Het eerste deel gaat over de Nederlandse Opstand, waarbij Zeeland van het centrum van de Lage Landen naar de periferie van de Republiek verschoof.

Daarna komen de politieke consequenties hiervan aan de orde en de politieke twisten tussen de Zuidelijke en de Noordelijke Nederlanden: de Scheldekwestie. Vervolgens passeren enkele buitenlandse militaire interventies de revue. Voor de Nederlandse samenleving en defensie is het goed te weten in welke historisch geopolitieke context het Korps Mariniers in 2020 in Vlissingen gaat ‘landen’.

* Victor Enthoven is historicus en verbonden aan de Vrije Universiteit, Amsterdam. Rik van der Maas is momenteel werkzaam op het *Supreme Headquarters Allied Powers Europe* (NATO/SHAPE) in de J5 Plans & Policy Branch te Mons, België.

1 A. Jay (red.), *The Oxford Dictionary of Political Quotations* (Oxford: Oxford University Press, 1996) 284, 1 maart 1848.

2 Kamerbrief Minister van Defensie nr. BS/2012012623, 10 april 2012, beschikbaar op de webpagina van de Rijksoverheid, URL: www.rijksoverheid.nl (geraadpleegd september 2015).

Kaart van de Scheldemonding, met de belangrijkste in de tekst vermelde geografische namen en plaatsen

Van centrum naar periferie

De Scheldedelta vormde in de zestiende eeuw het kloppend hart van de Lage Landen; de zeventien gewesten die onder landsheer Karel V waren verenigd.³ Bovenstrooms aan de rechteroever (gezien met de stroom mee) lag Antwerpen, met 100.000 inwoners het economisch centrum. De grote zeeschepen gingen op de Walcherse rede voor anker, waarna de goederen in binnenvaartschepen van en naar de Scheldestad werden vervoerd.

Zeeland lag ingeklemd tussen het minder ontwikkelde Holland en het economisch belangrijke Brabant. Landsheer Filips II was doordrongen van het grote belang van Walcheren: ‘van den voirs. Eylande [Walcheren] daer van notoirlijck dependerende es de naevigatie ende t welvaren van desen onsen Nederlanden’.⁴ Maar het giste en broeide in de Lage Landen: handel en scheepvaart hadden te lijden van de vele oorlogen, nieuwe godsdienstige overtuigingen bloeiden en de gewestelijke bestuurders verzetten zich tegen het centralistische beleid van Brussel. Het verzet verzamelde zich rond Willem van Oranje.

De bevrijding van Zeeland

De Watergeuzen kregen door de verovering van Den Briel (1 april 1572) voor het eerst vaste voet aan de grond in de Lage Landen. Vijf dagen later weigerde de bevolking van Vlissingen drie vriendens Spaanse troepen de toegang tot de stad. Vlissingen ging kort daarop over naar de zijde van Willem van Oranje. Veere volgde een

3 Indien niet anders is aangegeven, is deze paragraaf gebaseerd op: V. Enthoven, *Zeeland en de opkomst van de Republiek. Handel en strijd in de Scheldedelta, c. 1550-1621* (Leiden: Luctot et Victor, 1996) deel 1 en 2; V. Enthoven, ‘De jonkvrouw van Zeeland. De goederenstroom in de Scheldemonding rond 1600’, in A.M.J. de Kraker (red.), *De Westerschelde, een water zonder weerga* (Kloosterzande: Drukkerij Duerinck, 2002) 69-86; V. Enthoven, ‘Een duivels dilemma: Zeeland en de beheersing van de Schelde, 1572-1609’, in M. Ebben en S. Groenveld (red.), *De Scheldedelta als verbinding en scheiding tussen Noord en Zuid, 1500-1800* (Maastricht: Shaker Publishing, 2007) 27-49.

4 Zeeuws Archief, Middelburg, Archief Rekenkamer A [502] inv. nr. 458 (7^e copulaatboek) f. 429, Filips II aan de Staten van Walcheren, 28 september 1565.

BRON GEMEENTE MIDDELBURG

Kaart van het graafschap Zeeland, circa 1600, met midden onder Antwerpen

maand later. Daarentegen bleef Middelburg de landsheer trouw, terwijl Zierikzee en de rest van Schouwen op 8 augustus 1572 voor Oranje kozen. In Zeeland kreeg de Opstand het karakter van een burgeroorlog.⁵

Gedurende de periode mei 1572 tot en met februari 1574 draaide de strijd in de Scheldtemonding om Middelburg. De opstandelingen probeerden met een beleg de stad tot overgave te dwingen, terwijl de loyalisten vanuit Antwerpen de belegerde stad trachtten te bevoorraden. Op de Schelde vonden enkele ‘zeeslagen’ plaats. Maar vanuit Veere en Vlissingen heersten de opstandelingen over het water en na een twintig maanden durend beleg gaf Middelburg zich op 18 februari 1574 over. Heel Walcheren was nu in handen van de opstandelingen.⁶

Voor de beheersing van de Westerschelde waren gewapende schepen nodig. In het voorjaar van 1574 volgde een eerste maatregel om tot een oorlogsvloot te komen. De vloot bestond toen uit vijftig schepen, waarvan er 32 op de

Ooster- en Westerschelde en voor de Vlaamse kust de wacht betrokken: op station lagen. De overige achttien schepen bleven in reserve om bij calamiteiten direct te kunnen ingrijpen.

De pacificatie van Gent (8 november 1576) maakte vooralsnog een eind aan de openlijke strijd en leidde tot een reductie van de vloot. Het aantal schepen werd teruggebracht naar vijftien, vervolgens tien en slechts drie in oktober 1577. Admiraal over deze ‘vloot’ was sinds februari 1578 Willem Blois van Treslong. Zijn admiraalschip lag ‘op de wachte op de Honte [Westerschelde] ofte elders daarvan noode wesen sal’, om de uit zee komende vaartuigen te doen betalen ‘t recht van den thol [van Zeeland] ende convoyen’.⁷

5 C. Rooze-Stouthamer, *De opmaat tot de Opstand. Zeeland en het centraal gezag, 1566-1572* (Hilversum: Verloren, 2009) 101 ev.

6 E.B. Swalve, *De daden der Zeeuwen gedurende den opstand tegen Spanje* (Amsterdam: P.N. van Kampen, 1846) 32-66.

7 H.G. van Grol, *Het beheer van het Zeeuwsche zeezezen* (Vlissingen: Drukkerij F. van de Velde, 1936) 9-10, 13-14.

Gewapende schepen controleerden het scheepvaartverkeer met Brabant en Vlaanderen om zo de betaling van de verschuldigde heffingen af te dwingen. Met de belastinginkomsten uit deze handel werd de Zeeuwse oorlogsvloot gefinancierd.

De val van Antwerpen

In de loop van 1578 namen vooral in de zuidelijke gewesten de spanningen tussen protestanten en katholieken toe. Op 6 januari 1579 sloten enkele loyale gewesten de Unie van Atrecht (Arras). Kort daarop sloten Holland, Zeeland, Utrecht, Gelre en de Friese Ommelanden de Unie van Utrecht. Andere gewesten volgden. De Unie kende verschillende bepalingen betreffende de gemeenschappelijke strijd tegen het landsheerlijk gezag, ook wel aange-

duid als ‘de gemene zaak’. Hiervoor zou worden samengewerkt in de Staten-Generaal. In dit opzicht lijkt de Unie op een verdragsorganisatie van soevereine gewesten. Voor de bewaking van de Zeeuwse wateren werden nieuwe schepen in dienst genomen.

In de Scheldestad had het calvinisme onder burgemeester Marnix van Sint Aldegonde vrij spel. Om het scheepvaartverkeer op de Schelde te controleren, besloot de magistraat in januari 1578 tot de bouw van het fort Lillo. Het fort zou net buiten het dorpje Lillo, op achttien kilometer stroomafwaarts van de stad op de rechter Scheldeoever verrijzen. Fort Liefkenshoek verrees op de andere oever.⁸

Vanaf 1579 maakte Alexander Farnese, hertog van Parma, zijn snelle opmars van zuid naar noord, waarbij de opstandelingen steeds meer terrein verloren. Met uitzondering van het onneembaar geachte Oostende kwamen de

8 J.M.G. Leune, *Lillo en Liefkenshoek. Deel 1: De geschiedenis van twee Scheldeforten, 1585-1786* (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2006).

De zeeslag bij Lillo op Pinksterdag 30 mei 1574. Overwinning van de Zeeuwen onder admiraal Louis Boisot op de Spaanse vloot van Adolf van Haemstede. Links het kleine Spaanse fort Ordam (A) aan de rechteroever van de Schelde. In de verte ligt Antwerpen (B)

BRON RIJKSMUSEUM

meeste zuidelijke gebieden weer onder landsheerlijk gezag. Begin juli 1584 sloeg Parma het beleg voor Antwerpen. Vanuit Zeeland probeerden men de bevolking over de rivier te bevoorraden, maar het lukte niet de stad te ontzetten. Toen de Spanjaarden een 730 meter lange brug van schepen over de rivier hadden aangelegd, kon de uithongering beginnen. Pogingen vanuit de stad en vanuit Zeeland om de schipbrug te doorbreken, mislukten. Op 17 augustus 1585 gaf Marnix van Sint Aldegonde de stad over. Kort daarop verlieten tienduizenden de Scheldestad.⁹

Controle over de Schelde

Na de val van Antwerpen herstelde het scheepvaartverkeer over de Schelde zich langzaam weer. Op enkele vaste plaatsen, waaronder Lillo, Philippine en Ijzندیke, betrokken Nederlandse oorlogsschepen de wacht.¹⁰ De Zeeuwse autoriteiten hadden het liefst dat de binnenvaartschepen met bestemming de Spaansgezinden over Sas van Gent gingen. Bij Biervliet konden de Zeeuwse wachtschepen dit het beste controleren.

De kooplieden gaven er echter de voorkeur aan om naar Lillo te varen, omdat de Antwerpse kooplieden daar hun schuiten en beurtschepen naar toe stuurden. Overigens ging het vrachtverkeer naar Gent meestal ook niet verder dan het Sas: de sluis. Om fraude en smokkel tegen te gaan, dienden aan de grens stukgoederen te worden overgeslagen. Voor bulkgoederen, zoals wijn, molenstenen, zout en verse vis, gold dit niet.

Tot aan het Twaalfjarige Bestand (1609-1621) bleef de Scheldemonding, en vooral de linker-oever, oorlogsfront. Om wat wij nu Zeeuws-Vlaanderen noemen, werd lang en hard gevochten. Het doel was Antwerpen zoveel mogelijk af te sluiten van zee. In 1583 bestond het Staatse gebied alleen maar uit Terneuzen en Biervliet. Vooral Biervliet was belangrijk omdat het stadje de Braakman beheerste, de verbinding van de Schelde met Gent. In 1586 veroverde men ook nog Axel en Philippine, gelegen tussen Sas van Gent en Biervliet. In 1591 volgde Hulst, dat echter in 1596 alweer verloren ging.¹¹

De bekende expeditie van 1600 naar Oostende leverde Maurits van Nassau na de slag bij Nieuwpoort veel roem op, maar weinig resultaten. Het gevolg was het beruchte beleg van Oostende: de Staatse enclave in Vlaanderen. Vlissingen fungeerde hierbij als vooruitschoven operatiebasis om de belegerde haven te bevoorraden. Maurits wist Oostende niet te redden, maar veroverde in 1604 wel het belangrijker geachte Sluis. Hiermee keerde de rust in de Scheldemonding terug.¹²

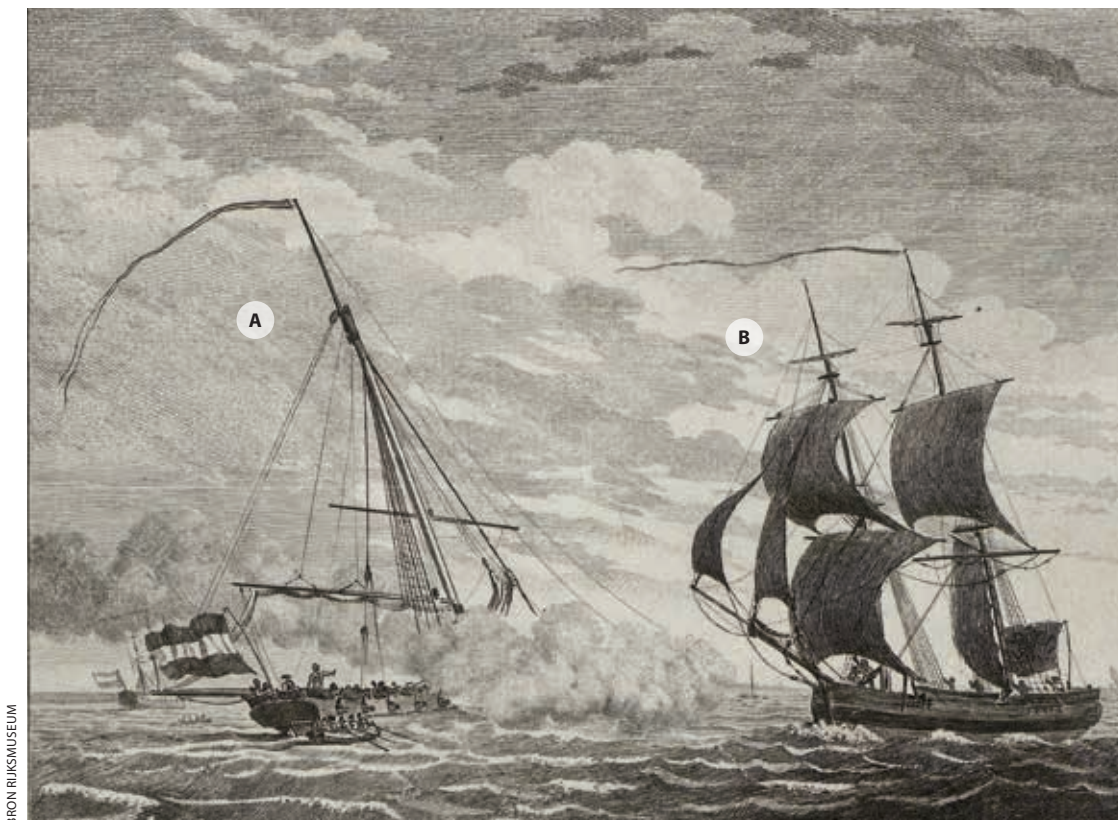
De Scheldekwestie

Voor de Vlaamse economie is de Schelde de levensader, maar onze zuiderburen gaan niet meer over de Scheldemonding. De politieke spanningen die hieruit voortvloeiden, staan bekend als de Scheldekwestie. Voortbouwend op het werk van Stanley T. Bindoff heeft jurist Eric van Hooydonk een overzicht gemaakt van de politieke verwickelingen rond de Schelde.¹³

Strijd om de opening van de Schelde, 1586-1792

Met de overgave in 1585 verloren de Antwerpenaren de controle over de Westerschelde. Zij spreken van de Scheldesluiting. De Nederlanders verboden schepen vanuit zee om de Schelde op te varen naar Antwerpen. De

-
- 9 G. Asaert, *1585. De val van Antwerpen en de uittocht van Vlamingen en Brabanders* (Tielt: Lannoo, 2004) 133-166.
 - 10 D. Roos, *Twee eeuwen varen en vechten, 1550-1750. Het admiraalsgeslacht Evertsen* (Vlissingen: ADZ, 2003) 57.
 - 11 W.J. Annard, *Bestuur en bestuurders in Oost Staats-Vlaanderen, 1645-1673* (Hulst: Gemeentearchief Hulst, 1993) 5; K.J.J. Brand, 'Over het ontstaan van de fortificaties in Oost Zeeuws-Vlaanderen en aangrenzend gebied', in: *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (Middelburg: Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 1981) 13-17; T. de Kruijff (e.a., red.), *Atlas van historische vestingwerken in Nederland: Zeeland* (Zutphen: Walburg Pers, 2004).
 - 12 A.M.J. de Kraker, *Landschap uit balans. De invloed van de natuur, de economie en de politiek op de ontwikkelingen van het landschap in de Vier Ambachten en het Land van Saeftinghe tussen 1488 en 1609* (Utrecht: Matrijs, 1997) 335 ev.; S. Groenveld, "'Een doore geopent'. Noord-Nederlandse tijdgenoten over de positie en de verovering van Sluis, 1604', *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (Middelburg: Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 2004) 5-48; V. Enthoven, 'Een stad te ver. De materiële verzorging van het garnizoen van Oostende', in W. Thomas (red.), *De val van het nieuwe Troje. Het beleg van Oostende, 1601-1604* (Leuven: Davidsfonds, 2004) 59-71.
 - 13 S.T. Bindoff, *The Scheldt question to 1839* (Londen: G. Allen & Unwin, 1945). Indien niet anders vermeldt is deze paragraaf gebaseerd op E. van Hooydonk, *Strijd om de stroom. Een politieke geschiedenis van de Schelde* (Leuven: Davidsfonds, 2013).

Het incident van 's lands schoener 'Dolphijn' (A) onder commando van luitenant Tobias Tak Cuperus met de keizerlijke brik 'Louis' (B) ter hoogte van Saeftinghe, 8 oktober 1784. Het Nederlandse schip vuurt een waarschuwingsschot. De incidenten op deze dag worden aangeduid met de spotnaam 'de Keteloorlog': een bij de kombuis aan dek staande ijzeren ketel werd getroffen

schepen dienden op de Walcherse rede voor anker te gaan, waarna de goederen via Lillo en Biervliet, respectievelijk Antwerpen en Gent konden bereiken. Te Lillo en Biervliet moesten de verschuldigde tolgelden worden betaald. De Noord-Nederlandse controle over de Scheldemonding zou meer dan tweehonderd jaar duren, zonder dat de Zuid-Nederlanders er een zinnig antwoord op vonden. Tot 1792 was de strijd om de opening van de Schelde voor hen een opeenvolging van mislukkingen.

Een eerste serieuze poging tot opening van de Schelde vond plaats tijdens de bestandsonderhandelingen van 1607/8. De Zuiderlingen namen aan dat vrede noodzakelijkerwijs tot heropening van de Schelde zou leiden. Maar voor de Zeeuwen was dit onbespreekbaar. Nu Zeeland aan de periferie lag, ver weg van het

economische centrum Amsterdam, was controle over het goederenvervoer van en naar het achterland een *must*. Het noorden koesterde dan ook geen enkele intentie om de Schelde te heropenen. Aan de andere kant maakte de koning van Spanje geen breekpunt van de Scheldevaart. Ook tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) en daarna bleef de Schelde gesloten.

De Vrede van Münster (1648) tussen de Republiek en de koning van Spanje bezegelde de Scheldesluiting formeel en definitief. Vanwege de opstand van de Portugezen en een nederlaag tegen Frankrijk speelde de Schelde voor de koning geen rol van betekenis. Artikel XIV legt de sluiting van de Schelde vast: *'De Riviere de Schelde, als mede de Canalen van het Sas, Swyn, en andere Zeegaaten daar op reponderende, sullen van*

de zyde van de Heeren Staaten gesloten worden gehouden'. Het kanaal van het Sas was de vaarweg naar Gent; het Zwin de verzande route richting Brugge. Het Verdrag van Münster bevestigde niet alleen de Scheldesluiting, maar ontzegde de Zuid-Nederlanders ook de handel buiten Europa. Tot eind achttiende eeuw waren de Zuidelijke Nederlanden op economisch gebied vleugellam.

Tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) had Lodewijk XIV van Frankrijk zijn oog op de vacante Spaanse troon laten vallen. Voor Engeland (vanaf 1707 vanwege de unie tussen de Engelse en de Schotse kroon, Groot-Brittannië) en de Republiek was dit onacceptabel. Na een harde en bloedige strijd kwam er een Bourbon op de Spaanse troon, maar gingen de Zuidelijke Nederlanden over naar Oostenrijk. Tevens kreeg de Republiek het recht om, als extra verdediging tegen Frankrijk, een garnizoen van 12.000 man in enkele Zuid-Nederlandse vestingen te legeren: de zogeheten Barrière. Voorlopig was de Republiek veilig.

Enkele initiatiefrijke ondernemers meenden nu om onder Oostenrijkse vlag met Afrika en Azië te kunnen handelen: de Generale en Koninklijke Indische Compagnie, beter bekend als de Oostendse Compagnie. Op instigatie van de Verenigde Oost-Indische Compagnie tekenden de Staten-Generaal hiertegen protest aan. Ze betoogden dat in de Vrede van Münster de handel buiten Europa tussen de onderdanen van de koning van Spanje en die van de Republiek was verdeeld.

De Oostenrijkers waren doof voor de Nederlandse argumenten. Om hun zaak kracht bij te zetten, sloot de Republiek zich aan bij het Verdrag van Hannover (1725), gericht tegen Oostenrijk. Vervolgens besloten de Staten-Generaal in de winter van 1726-1727 het leger te versterken met circa 20.000 man, om eventueel richting Oostende op te kunnen trekken. De Oostenrijkers bonden in en hieven de Oostendse Compagnie op.¹⁴

De Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) verliep dramatisch voor de Republiek. De Nederlandse

vloot was niet opgewassen tegen de Royal Navy. Keizer Jozef II van Oostenrijk zag zijn kans schoon. Op 23 augustus 1784 eiste hij volledige vrijheid van scheepvaart op de Schelde. Als reactie kwam er weer een wachtschip bij Lillo en lagen enkele oorlogsschepen bij Vlissingen op station. Op 8 oktober 1784 vertrok de ongewapende brik *Louis* vanuit Antwerpen richting zee. Pas ter hoogte van Saeftinghe werd de brik onderschept. Op 15 november werd de uit Oostende vertrokken *Verwachting* voor Vlissingen opgebracht. Een blamage voor de keizer.

Onder bemiddeling van Frankrijk kwam het Verdrag van Fontainebleau (1785) tussen de Republiek en Oostenrijk tot stand, waarbij de keizer genoegdoening kreeg – de Republiek stond de forten Lillo en Liefkenshoek af en er kwam een schadevergoeding – maar het gehate artikel XIV van het Verdrag van Münster bleef gehandhaafd.

Na de Franse Revolutie trokken Franse troepen in 1792 de Oostenrijkse Nederlanden binnen. De Fransen maakten zich vervolgens sterk voor de vrije vaart over de Schelde. De Staten-Generaal kozen eieren voor hun geld en gaven onder protest toe. Op 8 december 1792 bereikte een Frans eskader Antwerpen. Na twee eeuwen was Antwerpen weer toegankelijk vanuit zee!

Strijd om de vrijheid van de Schelde, 1792-1997

Nu was de Scheldesluiting wel ten einde, maar de opening van de rivier diende wel verdedigd te worden. De Nederlanders controleerden nog steeds de Scheldemonding. Op 16 mei 1795 sloten de Bataafse Republiek en Frankrijk te Fontainebleau een nieuw verdrag, waarbij de scheepvaart op de Rijn, de Maas en de Schelde vrij zou zijn. Bovendien werd Vlissingen Frans grondgebied.

De herenigde Nederlanden van 1814 bevestigden de vrije scheepvaart en maakten definitief

14 V. Enthoven, 'Dan maar oorlog! De reactie van de Republiek op de Oostendse Compagnie, 1715-1732', in J. Parmentier (red.), *Noord-Zuid in Oost-Indisch perspectief* (Zutphen: Walburg Pers, 2005) 131-148.

BRON MUZEEUM

De Nederlandse stationsschepen op de rede van Vlissingen onder commando van vice-admiraal Pieter Hendrik Van Reynst, 1784. Het zeilende lineschip links is de 'Hercules'. De beide andere grote schepen zijn vermoedelijk de 'Alkmaar' en de 'Tromp'. Het zeilende vaartuig rechts is een oorlogskotter

een eind aan het zogeheten Münsterse regime. Dit was maar voor korte duur. De Zuiderlingen kwamen in opstand en scheidden zich af. Op 27 oktober 1831 werd de Scheldestad door Nederlandse kanonneerboten onder vuur genomen. De vrije doorvaart over de Schelde was een heikel punt bij de vredesonderhandelingen tussen noord en zuid.

Nederland versterkte enkele forten langs de Schelde en bouwde bij Ellewoutsdijk een nieuw fort. Pas in 1839 kwam het Scheidingsverdrag tussen België en Nederland tot stand, waarbij de Schelderegeling een prominente plaats innam. Alle voor België essentiële waarborgen waren opgenomen terwijl Nederland verschillende tarieven mocht heffen. Tot op de dag van vandaag vormt het verdrag van 1839 de grondslag van het Schelderegime.

In de loop der tijd ontwikkelde zich een soort van gemeenschappelijk bestuur over de

Westerschelde, met een permanente commissie van toezicht (1840), een uitvoeringsverdrag (1842) en het Scheldereglement (1843). In 1863 kocht België de Scheldetol van anderhalve gulden per ton af. De tweede helft van de negentiende eeuw stond vooral in het teken van het beter bevaarbaar maken van de rivier vanwege de steeds groter wordende (stoom-)schepen. De Belgen gingen langzaam maar zeker steeds verder de rivier stroomafwaarts op diepte houden; ook op Nederlands grondgebied. Vanaf 1912 werd dit een structurele noodzaak. De bevaarbaarheid van de Schelde stond in de verdragsonderhandelingen tot aan de Tweede Wereldoorlog centraal.

De deltawerken sloten alle zeearmen af, met uitzondering van de Westerschelde. Daarna namen de scheepsafmetingen in snel tempo toe. In 1975 kwamen nieuwe verdragen tot stand. Het Bathverdrag regelde het recht trekken van de bocht van Bath door de aanleg van

een nieuwe, kortere vaargeul en het formuleerde normen voor de waterkwaliteit. Het Baalhoekverdrag verzekerde de aanleg van een zeekanaal tussen de Westerschelde en de linkeroeverhaven bij Antwerpen. Alle kosten waren voor België. Bovendien waren er economische clausules; zo mocht de Belgische overheid bedrijven geen investeringssteun geven.

In 1995 kwam er een nieuw Scheldereglement, dat het reglement van 1843 verving, waarbij vooral de belofte op de Westerschelde werd geregeld. De Belgische Loodsensociëteit Unie is gevestigd op Boulevard de Ruyter 4 in Vlissingen. Daarnaast kwam er dat jaar een Vlaams-Nederlands Verdrag voor een nieuwe verdieping van de rivier. De onderhandelingen van de voorgaande decennia karakteriseert Vlaming Van Hooydonk als volgt:

*‘De Nederlandse houding kan in het licht van de Scheldegeschiedenis weinig verbazing wekken: vanuit hun soevereiniteitsobsessie rond de riviermondingen en hun traditionele koopmansgeest stelden zij zich heel de tijd steenhard op en weigerden ze andermaal te onderhandelen op basis van een erkenning van al op hen rustende verplichtingen. De slecht voorbereide Belgen verschenen in gespreide slagorde en toonden weinig daadkracht. Bevreesd voor de effecten op hun verouderde industrie legden de Walen in de nieuwe milieukwestie een star conservatisme aan de dag. Hun reacties waren erg emotioneel, alsof het voortbestaan van Wallonië op het spel stond [...] Antwerpen ten slotte slaagde er gedurende een kwarteeuw niet in om de Belgische regering te overtuigen de Scheldeverdieping te behandelen als een nationale prioriteit’.*¹⁵

Strijd om de functies van de Schelde, 1998-heden

Na de uitvoering van het Scheldeverruimingsverdrag van 1995 vroegen de Belgen in 1998 om een nieuwe Scheldeverdieping. De scheepsafmetingen namen onverbidlijk toe. Voor Antwerpen was een verbetering van de vaargeul van essentieel belang om een rol te kunnen blijven spelen als containerhaven. Maar de Belgische, later de Vlaamse, wensen stuitten in Nederland op striktere milieueisen.

De Scheldekwestie richt zich nu vooral op de functionaliteit en de identiteit als waterweg, dan wel als natuurgebied. Inmiddels is de Westerschelde beperkt aangepast en gaat de strijd nu om de ontpoldering van de Hertogin Hedwigepolder in Zeeuws-Vlaanderen. Woensdag 7 oktober 2015 bepaalde de Raad van State dat de polder ontpolderd mag worden. De Schelde is geduldig en stroomt verder.

Buitenlandse militaire interventies

De Schelde was niet alleen twistpunt tussen Noord- en Zuid-Nederlanders, maar vormde militair-strategisch ook een internationaal strijdtoneel waar Fransen, Britten, Duitsers en Canadezen zwaar om hebben vochten.

De Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748)

De erfopvolging van keizer Karel VI door Maria Theresia viel niet in goede aarde bij Frankrijk en Pruisen. Tegelijkertijd broeide het in de Republiek. Het volk was ontevreden over de regenteske magistraat, terwijl de Oranjes gefrustreerd waren omdat ze geen stadhouder waren. Op hun beurt vonden veel regenten het Oranje-hof te Brits. Ondanks de aanwezigheid van een gecombineerd Oostenrijks-Nederlands-Brits leger veroverde Frankrijk tussen 1744 en 1746 de vestingen in de Oostenrijkse Nederlanden. In juni 1746 viel Antwerpen.¹⁶

In het vroege voorjaar van 1747 wilde generaal Prince William, Duke of Cumberland, in de tegenaanval gaan door Antwerpen te belegeren. Het probleem was dat Antwerpen werd verdedigd door een ring van forten. Een beleg zou alleen maar kunnen slagen als op beide Scheldeoeveren de forten zouden worden ingenomen. De aanval zou vanuit de Republiek plaatsvinden terwijl de zware werktuigen en het belegeringsgeschut over de Schelde aangevoerd zouden worden.

¹⁵ Van Hooydonk, *Strijd om de stroom*, 349.

¹⁶ O. van Nimwegen, *De Republiek der Verenigde Nederlanden als grote mogendheid. Buitenlandse politiek en oorlogvoering in de eerste helft van de achttiende eeuw en in het bijzonder tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, 1740-1748* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 2002).

BRON: SERVICE HISTORIQUE DE LA DEFENSE

Overzicht van de defensie vanaf Antwerpen tot aan fort Bath in 1809.
 A. fort Vlaams Hoofd (Tête de Flandre) - B. fort St. Marie - C. fort De Perel (La Perle) - D. fort Liefkenshoek - E. fort Lillo - F. Zandvliet - G. fort Bath

In april verwachtte Cumberland over 125.000 man te beschikken en er lag een expeditionaire vloot gereed. Op dat moment kruiste commodore Matthew Michell met een eskader voor de Zeeuwse kust. Hij stond in contact met Charles

Stuart, Deputy-Conservator van de Schotse stapel in Veere (een oude geprivilegieerde handelsorganisatie). Begin april verkenden de eerste Franse troepen Bergen op Zoom. De gebeurtenissen volgden elkaar toen in snel tempo op.¹⁷

Op 17 april verklaarde Lodewijk XV dat hij het grondgebied van de Republiek niet langer zou kunnen ontzien. De koning deed dit met de beste bedoelingen: hij wilde de Staatse vestingen slechts tijdelijk in bewaring nemen om ze weer te ontruimen wanneer het gezond verstand (lees minder pro-Brits) in de Republiek was teruggekeerd. Een oorlogsverklaring bleef achterwege. De volgende dag trokken de eerste Franse troepen Zeeuws-Vlaanderen binnen om de Scheldemonding onder controle te brengen ter beveiliging van de Scheldestad.¹⁸

In Zeeland werden uitleggers in gereedheid gebracht om de zeegaten te beveiligen en Charles Stuart bood de hulp van het eskader van Michell aan. Op 20 april arriveerden de eerste Engelse schepen in Vlissingen. In korte tijd vielen Sluis, fort IJzendijke, fort De Parel en fort Liefkenshoek. Op 24 april braken er onlusten uit in Middelburg terwijl er op dat moment enkele Britse troepentransportschepen met drie bataljons in Vlissingen arriveerden.¹⁹ 's Avonds kwam het volk in opstand, waarbij:

'[the people] seemed all to be turned to Rage against those members of the States [van Zeeland] whose measures had brought them into so great distress. In the evening the populace got together at Middelburgh and in a manner peculiar to the Dutch went from house to house of these members of the State that were suspected to be in the French interest [...] Accordingly at six in the morning he [the Prince] was proclaimed Marquis of Campveere'.²⁰

Het eskader van Michell, van in totaal achttien schepen, nam vervolgens posities in de Scheldemonding in. Op 28 april riepen de Staten van Zeeland Willem IV van Oranje-Nassau uit tot stadhouder. Terwijl de Fransen Staats-Vlaanderen onder de voet liepen – als laatste vielen

17 H.W. Richmond, *Cambridge Naval and Military Series. The Navy in the War of 1739-48, volume III* (Cambridge: Cambridge University Press, 1920) 113; Van Nimwegen, *De Republiek der Verenigde Nederlanden*, 297.

18 Van Nimwegen, *De Republiek der Verenigde Nederlanden*, 298.

19 N.A.M. Roger, 'Instigators or spectators? The British government and the restoration of the Stadholderate in 1747', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 106 (1993) 496-514.

20 The National Archives, Kew, State Papers Holland inv. nr. 84/583 f. 208-209, Stuart aan Stone, 29 april 1747.

Hulst en Axel begin mei – deed Cumberland niets. Willem IV werd tot erfstadhouder uitgeroepen en het volk was tevreden.²¹

Begin mei werd de verdediging van de Schelde serieus ter hand genomen. Vice-admiraal Cornelis Schrijver werd benoemd tot commandant van het eskader tot beveiliging van de Schelde. Op 19 mei waren er zestig schepen operationeel: 28 kleinere vaartuigen, 21 schepen van de Royal Navy en 11 grote Nederlandse oorlogsschepen. Een maand later was het eskader van Schrijver uitgegroeid tot 74 schepen met in totaal 4.500 man.²² Zeeland was gered, maar Bergen op Zoom ging na een beleg van twee maanden (12 juli-16 september 1747) verloren. Een jaar later veroverden de Fransen ook de vesting Maastricht.²³

Voor de Republiek liep de Oostenrijkse Successieoorlog met een sissers af. Om de Nederlanders niet te veel in het Britse kamp te drijven, hield Lodewijk woord: de Nederlandse vestingen werden teruggegeven, maar de Barrière werd ontmanteld. Als grote mogendheid had de Republiek afgedaan.

De Britse expeditie naar de Schelde van 1809

Sinds de Vrede van Amiens (1802-1803) verkeerde Groot-Brittannië weer in oorlog met Frankrijk en zijn bondgenoten, inclusief het Koninkrijk Holland.²⁴ Antwerpen en Vlissingen vormden, na Toulon, het tweede Franse marine arsenaal. Daarbij was het vanuit Zeeland slechts één dag varen naar de Thamesmonding. De Schelde was als een geweerloop gericht op Engeland.

Om niet verrast te worden, lagen twee Engelse eskaders voor Zeeland op station. Daarnaast kon bondgenoot Oostenrijk ook steun gebruiken. Het zou voor de hand hebben gelegen om een tweede front (*diversion*) in Noord-Duitsland te vormen. Daar lagen immers de erflanden van koning George III, maar dit zou betekenen dat de oorlog op eigen grond zou worden uitgevochten. Het oog viel op de Schelde, waarbij de Britten drie doelen voor ogen hadden:

1. een krachtige *diversion* tot steun van bondgenoot Oostenrijk;

2. het vernietigen van de Franse vloot en de Antwerpse haveninstallaties;
3. het gebruik van Vlissingen als marinebasis te ontzeggen. Bij het Verdrag van Fontainebleau van 1795 was Vlissingen aan de Fransen overgedragen.

Dit was niet eenvoudig: Vlissingen sloot de Scheldemonding af, Antwerpen lag tientallen kilometers van zee en de Scheldestad werd verdedigd door een ring van forten op beide Scheldeoevers. Antwerpen was daarbij zowel over land als over water lastig bereikbaar. Om de Fransen niet de gelegenheid te geven Antwerpen in staat van verdediging te brengen, was snelheid essentieel.

Luitenant-kolonel J.H. Gordon ontwierp het volgende plan. De vloot zou met de hoofdmacht de rivier opvaren, terwijl een deel van de troepen in de Scheldemonding op beide oevers zouden landen ter bescherming van de vloot. Bij Zandvliet op de rechter Scheldeoever moest de hoofdmacht aan land worden gezet om vervolgens naar Antwerpen op te trekken. Men was het er over eens dat het Eiland van Cadzand, Walcheren en Zuid-Beveland eerst moesten worden ingenomen, voordat de oorlogsschepen veilig de Schelde op konden varen.

De landing bij Cadzand was essentieel voor een snelle opmars over de linker Scheldeoever richting Antwerpen, zonder eerst op de inname van Vlissingen te hoeven wachten. Op Walcheren zouden 14.000 man landen om Vlissingen te belegeren. Twee dagen later zouden 8.000 man aan de noordkant van Zuid-Beveland aan land gaan. Nadat ze het eiland hadden overge-

21 Roger, 'Instigators or spectators?', 501; Van Nimwegen, *De Republiek der Verenigde Nederlanden*, 303.

22 Nationaal Archief, Den Haag, Archief der Staten Generaal inv. nr. 9368 f. 29-31, 93-96 en 162, Verbaal van luitenant-admiraal C. Schrijver, mei 1747-augustus 1748.

23 J. von Eggers, *Journal du siège de Berg op Zoom* (Leipzig: Arkstee & Merkus, 1750); O. van Nimwegen, 'Het beleg van Bergen op Zoom in 1747', *Militaire Spectator* 166 (1997) 418-424.

24 Indien niet anders is aangegeven is deze paragraaf gebaseerd op V. Enthoven, 'Een haven te ver. De Britse expeditie naar de Schelde', in V. Enthoven (red.), *Een haven te ver. De Britse expeditie naar de Schelde van 1809* (Nijmegen: Vantilt, 2009) 111-197.

BRON ZEEUWS ARCHIEF

Het Britse perspectief van de Frans-Hollandse vergrendeling van de Schelde. Op de voorgrond het fort Bath (A) en het Britse eskader. Halverwege de Hollandse forten Lillo (B) en Liefkenshoek (C), met daartussen een ketting gespannen, en Franse oorlogsbodems. Meer stroomopwaarts fort De Perel (D). Bovenaan het silhouet van Antwerpen (E), met daarvoor de grote Franse slagschepen.

stoken, zouden ze vanaf fort Bath kunnen beletten dat de Franse oorlogsschepen richting Antwerpen zouden ontkomen. Vervolgens zouden ze de vloot dekking geven terwijl die richting Zandvliet voer. Voor de eerste fase waren 28.000 man en voor de tweede fase 16.500 man beschikbaar. Op 27 juli 1809 voer een vloot van 352 koopvaarders en 266 oorlogsschepen uit richting de Schelde.

De operaties op Walcheren verliepen vlot en tegen 1 augustus werd het beleg voor Vlissingen

geslagen, dat door een Frans garnizoen werd verdedigd. Ook de operaties op Zuid-Beveland verliepen zonder problemen en op 1 augustus was heel Zuid-Beveland eveneens in Britse handen, inclusief fort Bath. Maar de rest van de operatie mislukte. De landing bij Cadzand vond vanwege een combinatie van te weinig landingsvaartuigen, sterke stroming en een hoge branding niet plaats. Hiermee was de hele expeditie gedoemd te mislukken.

Hoe zouden nu de tactisch belangrijke forten op de linkeroever bij Antwerpen veroverd kunnen worden? Er bestonden geen plannen om troepen van de rechter- naar de linkeroever over te zetten. Het lukte de Royal Navy niet, vanwege Vlissingen en ondieptes, om de rivier op te varen. Daarbij duurde het beleg van Vlissingen veel te lang. Pas op 14 augustus gaven de Fransen zich over. Het duurde vervolgens nog een week voordat 30.000 Britse troepen zich op Zuid-Beveland hadden verzameld, terwijl een flinke armada bij fort Bath voor anker lag. Maar toen was het te laat.

Ter hoogte van fort Lillo hadden de Hollanders en de Fransen de Schelde vergrendeld. Verder hadden de Fransen ongeveer 35.000 man rond de Scheldestad samengetrokken. Een aanval op Antwerpen was uitgesloten. Er restte de Britten niet veel meer dan zich terug te trekken op Walcheren om zo het gevaar vanuit Antwerpen te neutraliseren. Op het eiland zouden ongeveer 15.000 man achterblijven. Het werd een fiasco. De meesten werden ziek en velen stierven, en op 23 december ontruimden de Britten Vlissingen.

Operationeel en tactisch was de expeditie naar de Schelde een mislukking. Antwerpen bleek een haven te ver. Strategisch had de Schelde-*diversion* bondgenoot Oostenrijk gesteund door de binding van veel Franse troepen.

De Meidagen van 1940

Op 15 mei 1940 capituleerde het Nederlandse leger. De capitulatie gold echter niet voor Zeeland, waar Franse eenheden posities hadden ingenomen in Zeeuws-Vlaanderen en Walcheren. De Duitsers hadden inmiddels west Noord-Brabant bereikt. In de vroege ochtend

van 15 mei begon de Duitse aanval op Zeeland. Ongehinderd namen ze de stelling Bath in. Na gevechten met Nederlandse en Franse eenheden volgde op 16 mei de rest van Zuid-Beveland.

In de loop van de avond verkenden Duitse eenheden de Sloedam, de 800 meter lange spoorverbinding tussen Zuid-Beveland en Walcheren. Een eerste aanval vond op 17 mei om 09.20 uur plaats, maar werd afgeslagen. Een tweede aanval volgde een uur later, waarbij de Duitsers de westzijde van de dam bereikten. Vervolgens namen drie Duitse artillerie afdelingen de Nederlands-Franse stellingen op Walcheren onder vuur. Hierbij werd de binnenstad van Middelburg in brand geschoten. Althans, dat zijn de meest recente inzichten. Het was een tactisch artilleriebombardement om de Frans-Nederlandse stellingen te raken.

Kort daarop gaven ongeveer 2.000 Franse en 6.000 Nederlandse militairen zich over. 's Avonds werd in Vlissingen de Zeeuwse capitulatie getekend. Zeeuws-Vlaanderen bleef daarvan uitgesloten. Daar werd tot eind mei nog doorgevochten.²⁵

De bevrijding van Antwerpen, najaar 1944

Na D-day (6 juni 1944) verliep de geallieerde opmars naar het noorden relatief voorspoedig. Op 4 september trokken Britse troepen Antwerpen binnen. De bevoorradingslijnen vanuit Normandië waren toen wel tot het uiterste opgerekt. Daarnaast vormde de Rijn een formidabel obstakel. Via een risicovolle gecombineerde luchtlandingsoperatie (*Market*) bij Arnhem en een grondoffensief vanuit België (*Garden*) wilden de geallieerden bij Arnhem de Rijn oversteken om daarna oostelijk af te buigen naar Duitsland. Het bleek een brug te ver.

Nog voordat *Market-Garden* was afgelopen, was de geallieerde legerleiding ervan doordrongen dat verdere operaties zinloos waren, zolang de logistieke problemen niet waren opgelost. Op 22 september kreeg de 21 Army Group het bevel van opperbevelhebber Eisenhower 'to open the port of Antwerp as a matter of urgency'.

De Antwerpse haven was onbeschadigd in geallieerde handen gevallen, maar de Duitsers controleerden de Scheldemonding. Op 27 september, de dag nadat de laatste geallieerde troepen vanuit hun posities bij Oosterbeek over de Rijn werden geëvacueerd, kreeg de 1st Canadian Army, onderdeel van de 21 Army Group, van de net bevorderde veldmaarschalk Bernard Montgomery opdracht om de Scheldemonding te openen.²⁶

Het plan was om dit in verschillende fasen te doen. Vanuit het zuiden zou eerst Zeeuws-Vlaanderen worden aangevallen (*Switchback*). Daarna volgde vanuit Noord-Brabant de aanval op Zuid-Beveland (*Vitality I*) met ondersteuning vanuit Zeeuws-Vlaanderen (*Vitality II*). Nadat het eiland was geïndeerd, zou de laatste aanval op Walcheren bestaan uit een landing bij Vlissingen vanuit Breskens (*Infatuate I*), een landing bij Westkapelle vanuit Oostende (*Infatuate II*) en een aanval vanuit Zuid-Beveland (*Mallard*).²⁷

Op vrijdag 6 oktober staken de eerste Canadezen bij Strobrugge het Leopoldkanaal over. Ze dachten Zeeuws-Vlaanderen binnen vier dagen te kunnen consolideren. Wat volgde behoorde tot zwaarste gevechten voor de Canadezen. Op 16 oktober bereikten ze pas het grensplaatsje Eede.²⁸ Eisenhower irriteerde zich mateloos over het trage Britse optreden. De opperbevelhebber zag zich diezelfde dag genoodzaakt om Montgomery onomwonden een order te geven om de Scheldemonding te openen, anders zou hij zijn biezen kunnen pakken.²⁹

-
- 25 P. Sijnke (red.), *Middelburg 17 mei 1940. Het vergeten bombardement* (Goes: De Koperen Tuin, 2010); T. van Gent, 'Een toetsing van het Duitse bombardement van 17 mei 1940 op Middelburg aan het humanitaire oorlogsrecht', *Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* 20 (2011) 2:59-72.
- 26 F.C. Pogue, *United States Army in World War II. The European Theater of Operations. The Supreme Command* (Washington: Center of Military History United States Army, 1989) 294, beschikbaar op de webpagina van U.S. Army Center of Military History, URL: <http://history.army.mil/html/books/007/7-1/index.html> (geraadpleegd oktober 2015); A.B.J. Goossens, *West-Zeeuws-Vlaanderen, 1939-1946. Deel 2: vlucht en bevrijding* (Apeldoorn: in eigen beheer, 1997) 176.
- 27 G. van der Ham, *Zeeland 1940-1945, deel 2* (Zwolle: Waanders, 1990) 369 e.v.; H. Sakkers, *Enigma en de strijd om de Westerschelde. Het falen van de geallieerde opmars in september 1944* (Meppel: Aspekt, 2011).
- 28 Goossens, *West-Zeeuws-Vlaanderen*, 224.

FOTO: BEELDDANK NIMH

Britse eenheden van het Royal Marine Commando, met in hun gelederen een Nederlands detachement, landen bij Westkapelle, 1944

Het duurde nog tot 7 november voordat de laatste Duitsers zich op Walcheren hadden overgegeven. Nadat de Scheldemonding mijnenvrij was gemaakt, arriveerden op 28 november de eerste Liberty-schepen met voorraden in Antwerpen.³⁰ De geallieerden hadden echter toen het momentum verloren. Duitse eenheden hebben tijdens het Ardennen-offensief in december 1944 nog tevergeefs geprobeerd Antwerpen te bereiken om zo de geallieerde logistiek af te snijden. Tegelijkertijd verhongerde de Nederlandse bevolking. Had Montgomery de Schelde maar veel eerder geopend!

Tot slot

De geopolitieke en militair-strategische betekenis van de Scheldemonding in de afgelopen eeuwen is nauwelijks te onderschatten. Van de Nederlandse Opstand aan het eind van de zestiende eeuw tot de nadagen van het Derde Rijk in 1944 is er om de Scheldemonding gevochten. Daarnaast was, is en blijft de Westerschelde een politiek twistpunt tussen noord en zuid.

Gezien het belang van de haven van Antwerpen zal de Scheldemonding ook in de toekomst van betekenis blijven. Het Korps Mariniers zal terecht komen in een historisch uiterst interessante omgeving, waarbij het strategische belang van Vlissingen en Walcheren ongeveer een eeuw voor 10 december 1665 – de oprichtingsdatum van het Korps Mariniers door Michiel Adriaenszoon de Ruyter – al door Filips II en Willem van Oranje werd onderkend. ■

29 Pogue, *The Supreme Command*, 297; S.E. Ambrose, *Eisenhower. Soldier and President* (New York: Simon & Schuster, 1990) 166; C. Klep en B. Schoemaker (red.), *De bevrijding van Nederland 1944-1945. Oorlog op de flank* (Den Haag: SDU, 1995) 173. We danken Marc van Alphen voor deze verwijzingen.

30 J.L. Moulton, *De slag om Antwerpen en de Schelde, 1944-'45* (Baarn: Hollandia, 1978) 252.

Sober

Linda Polman

De aantallen waarom het gaat zijn niet wat de ‘vluchtelingen crisis’ tot een crisis maakt. In de jaren negentig kwamen evenveel of zelfs méér vluchtelingen uit voormalig Joegoslavië naar West-Europa en die konden we makkelijk hebben. Nee, de crisis zit ’m in de paniek die we zaaien over deze nieuwe vluchtelingenstroom. We zien de vluchtelingen uit Syrië, Afghanistan en Irak niet als slachtoffers van verschrikkelijke oorlogen, maar als bedreiging van onze Europese vrede en veiligheid. De soepele snelheid waarmee we een verband wisten te bedenken tussen de terroristische aanslagen in Parijs afgelopen november en de vluchtelingenstroom was indrukwekkend: binnen een uur meenden we al te ‘weten’ hoe het zat met de ‘wandelede tijdbommen’, de ‘paarden van Troje’, de vermoede IS-strijders die in die bootjes uit Turkije kwamen om onze beschaving te vernietigen. Het stof in Parijs was nog niet gedaald of Amerika, onze bondgenoot in de strijd tegen het terrorisme, bood zijn Sixth Fleet (de United States Naval Forces Europe) al aan om Eunavfor Med (European Union Naval Force Mediterranean) te ondersteunen in de strijd om controle over de vluchtelingenstroom. Tussen de vloot fregatten, patrouilleschepen en slagschepen met atoomaangedreven aanvalsonderzeeërs en ballistische wapensystemen aan boord, die Europa tegen de gevaarlijke hordes moeten beschermen, pruttelen een drietal tweedehands schuitjes van Artsen zonder Grenzen die verdrinkende vluchtelingen uit de golven hijsen. Zoals Eunavfor hulp krijgt van de Sixth Fleet, vaart met Artsen zonder Grenzen sinds kort Greenpeace mee. Greenpeace vindt het redden van vluchtelingen op dit moment urgenter dan ‘Save the Whales’. Ter zee zijn er meer militairen om vluchtelingen tegen te houden, dan humanitaire om ze verder te helpen. Te land is het idem. Al 800.000 vluchtelingen trokken in 2015 via Griekenland door Europa. Tot voor zeer kort had de EU geen cent voor hulp aan de ‘hordes’ op Europees grondgebied over. Pas nú, nu Hongarije zijn grens heeft dichtgemetseld met een 4 meter hoge, 150 kilometer lange muur, Slovenië en

Tjechië zichzelf achter honderden kilometers scheermesdraad hebben verschanst en elektronische grensbewakingssystemen langs de vluchtingenroutes in stelling zijn gebracht, stelt de Europese Commissie wat *peanuts* beschikbaar voor humanitaire hulp aan de vluchtelingen. Unicef kreeg 2 miljoen euro van de Commissie voor hulp aan de allerkleinsten onder ‘reizigers uit het Midden-Oosten’, staat op de Unicef-site. Met dat geld huurt Unicef de humanitaire hulporganisatie World Vision in om aan vluchtelingenpeuters die op blote voetjes door de Europese vrieskou trekken schoentjes en een warm jasje te schenken. Zo lang de voorraad strekt. Dankzij Unicef en World Vision ‘is de kans groter dat vluchtelingen en migranten hun ultieme bestemming in redelijke mentale en fysieke gezondheid bereiken,’ is het niet erg ambitieuze doel van de hulp.

Van de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR, die nu eindelijk ook acte de présence geeft, zijn de ambities met hulp voor de vluchtelingen zo mogelijk nóg bescheidener. ‘Soms,’ stelt de UNHCR op de eigen site, ‘is er gewoon *zijn* genoeg.’ Heel apart: de UNHCR heeft voor de duizenden vluchtelingen die klemzitten in het zompige koude niemandsland tussen Kroatië en Servië ‘momenten van verademing’ in de aanbieding. ‘Protection Officers’ van de UNHCR vertellen erover in een online reportage, geïllustreerd met kleurenfoto’s van vluchtelingen die door regenplassen sjokken met hun voeten in plastic draagtasjes met het UNHCR-logo erop. Zo proberen ze hun schoenen een beetje droog te houden. Rottende voeten zijn een reëel gevaar als je maar één paar natte schoenen hebt. Gedurende de momenten van verademing vragen de UNHCR Officers de vluchtelingen hoe het met ze gaat, maken een grapje met ze en luisteren naar hun verhalen over de zorgen die ze zich maken.

Al te frivole hulp heeft een aanzuigende werking, vreest Europa. Daarom staan in de buurt van de Protection Officers altijd wel ergens militairen en politie-eenheden met knuppels en traangas klaar om de hulp te versoberen. ■

Postterrorisme

*Frans Matser – publicist**

Soms moet je als columnist je verantwoordelijkheid nemen. Je kunt niet altijd kritisch zijn. In deze moeilijke tijden moet je soms gewoon loyaal het beleid van de overheid steunen. Ik roep u allemaal op datzelfde te doen. Ik doel dan natuurlijk op een belangrijke beslissing, die ingrijpt in ons dagelijks leven, maar desondanks ons aller steun verdient. Ik heb het over de maatregel dat de kerstgeschenken bij het ministerie van Defensie dit jaar niet meer op het huisadres worden bezorgd. Te gevaarlijk. Dit gebeurde op advies van de MIVD en de Beveiligingsautoriteit. De aanleiding hiervoor is de verhoogde terroristische dreiging. Ik vermoed dan ook dat er vorig jaar (toen het dreigingsniveau ook al hoog was) heel

tien postbezorgende organisaties in Nederland, die doorgaans het leven van elke Nederlander een stuk gemakkelijker en goedkoper maken. Maar er zijn natuurlijk ook kleine neven-effecten. Die nieuwe organisaties maken doorgaans gebruik van bijklussende huisvrouwen en middelbare scholieren met wurgcontracten; pardon ik bedoel natuurlijk prestatiecontracten (want wie kan iets hebben tegen prestaties, niemand toch?). Het is natuurlijk niet denkbeeldig – nee vandaag de dag zelfs aannemelijk – dat deze mensen, mede door hun arbeidsomstandigheden, geradicaliseerd zijn. U en ik zouden ons ook gediscrimineerd voelen als we voor zo'n schijntje moesten werken. En vooral bij de religieus fundamentalistische postbezorgers schiet zoets al snel in het verkeerde keelgat, weten we uit Frankrijk en België. Dat er nu in plaats van één vaste postbezorger, zo'n twaalf verschillende per week aan mijn deur komen, maakt het hele proces van postbezorging voor ons staatsveiligheidsapparaat natuurlijk behoorlijk onbeheersbaar. Ik vermoed dan ook dat dit de reden is dat ik nu op sommige dagen post krijg van drie verschillende bezorgers en op andere dagen helemaal niets. Hier moet een veiligheidsgedachte achter zitten, want heel erg doelmatig kan dit niet zijn.

Goed, dus met al die grote aantallen geradicaliseerde postbezorgers lopen wij als militair feitelijk permanent groot gevaar. Dit verschijnsel, dat binnenkort de boeken in zal gaan als postterrorisme, wordt nu al getipt als het nieuwe modewoord van 2016. Maar los daarvan is dit gewoon een bedreiging voor iedereen die post van zijn overheidswerkgever ontvangt. Stop daarmee!

De maatregel is een logische stap in onze strijd tegen het wereldterrorisme

wat onschuldige slachtoffers zijn gevallen. Ik ben dan ook dankbaar voor deze ingreep en sta hier 100 procent achter.

Deze maatregel is natuurlijk ook een logische stap in onze strijd tegen het wereldterrorisme. Vroeger had je immers de oude vertrouwde Tante Pos, die met gescreende semi-ambtenaren de brieven in mijn brievenbus gooide. Dat was veilig, maar bleek niet goedkoop. En dat paste niet in de tijdgeest van een paar jaar terug. Nu zijn er heden ten dage gelukkig wel

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van Frans Matser, publicist, en dr. M.F.J. Houben, luitenant-kolonel der mariniers.

Ik zie nu plotseling ook andere maatregelen, die ik in mijn naïviteit altijd als bezuinigingen heb gezien, in dit nieuwe licht. Wat dacht u van het afschaffen van de papieren defensiebladen? Dat u al die jaren elke maand een vrolijk gekleurd periodiek van marine, landmacht, luchtmacht of marechaussee in uw brievenbus vond, was feitelijk een daad van levensgevaar, een melding van onveilig werken waard. Elke radicale postbezorger kon op eenvoudige wijze achterhalen waar alle defensiemedewerkers woonden. Volg de bladen... Een dodelijkere cocktail om het terrorisme te faciliteren was niet denkbaar. Gelukkig dat deze dwaling sinds dit jaar tot het verleden behoort; met het opheffen van de papieren defensiebladen zijn veel onschuldige levens gered. Maar is de bezorging van de bladen bij politie en justitie al gestaakt? Hier moet onmiddellijk ingegrepen worden.

Dit bewonderingswaardige staaltje van veiligheidsdenken komt vermoedelijk uit dezelfde briljante koker van de mensen die de minister geadviseerd hebben het reizen in uniform te verbieden. Vrijwel elke defensiemedewerker is daar nog dagelijks dankbaar voor. En het werkt: want hoeveel aanslagen tegen in uniform reizende militairen zijn er uitgevoerd de laatste jaren? Precies: geen een, hoor ik u zeggen.

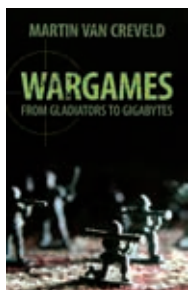
Ik zie echter nog steeds militairen in uniform in onze straten. Groepen die marstrainingen lopen, de vierdaagse, de explosievenopruimers, de militairen rond de feestelijkheden op 5 mei en rond Koningsdag. Hier moet zo snel mogelijk een eind aan komen. Het uniform moet uit het straatbeeld, net als de defensiepost uit de klauwen van de postterroristen moet blijven.

Ik heb vernomen dat ook de marechaussee op Schiphol binnenkort in burger moet gaan lopen. En mogelijk ook de politiemensen in het hele land. Want ook die wakkere agenten kunnen hun werk veel veiliger doen in spijkerbroek en T-shirt. Trouwens, het gerucht gaat dat binnenkort ook de brandweerlieden en de douaneambtenaren zich niet langer in

Ik heb vernomen dat de marechaussee op Schiphol binnenkort in burger gaat lopen

uniform in de publieke ruimte mogen vertonen. Te gevaarlijk! Een begrijpelijke en verstandige beleidsmaatregel, waarmee Nederland gidsland is in de wereld en wij de veiligheid van ons overheidspersoneel tot het absolute hoogste niveau opschroeven. Trouwens, moeten die postbezorgers zelf niet snel uit die herkenbare uniformen geholpen worden?

Kortom, er zijn nog heel wat maatregelen te nemen voordat onze maatschappij werkelijk helemaal uniformvrij, postvrij en veilig is geworden. Ik meld mij dan ook geheel vrijwillig aan voor de denktank 'het postterrorisme de wereld uit, te beginnen in Nederland', want er blijven om onbegrijpelijke redenen plaatsen waar zichtbare vertegenwoordigers van onze overheid te zien zijn en waar organisaties als politie en Defensie brieven met de post aan hun medewerkers versturen. Dat kan en mag niet de bedoeling zijn in een vrij en veilig land. ■

Wargames

From Gladiators to Gigabytes
Door Martin van Creveld
Cambridge (Cambridge University Press) 2013
332 blz
ISBN 9781107684423
€ 27,-

In 2014 publiceerde *The Economist* een artikel met de titel *War games. To understand war, American officials are playing board games*.¹ Het beschrijft hoe Amerikaans defensie- en inlichtingenpersoneel twee keer per maand in een informele setting *what if* scenarios doorspreekt. Een deel van de aanwezigen besteedt zijn tijd aan het spelen van *Persian Incursion*, een spel met de nasleep van een aanval op Iraanse nucleaire sites als onderwerp. Soortgelijke spellen zijn ontwikkeld voor legio doeleinden en zij worden steeds meer door bijvoorbeeld de Amerikaanse overheid gebruikt om toekomstige 'strijdtonelen' beter het hoofd te kunnen bieden.² *From Gladiators to Gigabytes* van Martin Van Creveld lijkt dan ook op het juiste moment in de markt gezet.

Martin van Creveld is een gevestigde naam die het publieke debat nooit

heeft geschuwd en bekend staat om zijn tegendraadse en provocatieve manier van optreden, zowel in woord als geschrift. In de afgelopen vier decennia schreef hij tientallen boeken en artikelen over militaire geschiedenis en strategie. In wetenschappelijke en militaire kring viel met name zijn *The Transformation of War* (1991) op, waarin hij de triniteitsleer van Carl von Clausewitz onder vuur neemt. Ook zijn *Supplying War. Logistics from Wallenstein to Patton* (1977, 2004), *Command and War* (1985) en *The Rise and Decline of the State* (1999) werden bij verschijnen als belangwekkende publicaties onderkend en zijn in de loop der tijd opgenomen in het curriculum van vele militaire academies. In latere jaren is Van Creveld zich ook op ander terrein gaan bewegen, wat onder meer tot uiting kwam in *The Culture of War* (2008) en *The Privileged Sex* (2013), over genderspecten in relatie tot oorlog. Al deze elementen zijn (deels) terug te vinden in *Wargames*.

Definitiekwesties

Ter afbakening van zijn onderzoeks- onderwerp benadrukt Van Creveld in deze studie ten eerste het onderscheid tussen de begrippen *battle* (strijd) en *war* (oorlog). Immers, veel wargames – hoewel

niet alle – representeren feitelijk battles. Ten tweede categoriseert hij het begrip game. Zo onderscheidt hij het kansspel (poker, roulette), het spel dat kracht en/of geweld vereist (de gladiator, het kooigevecht) en het spel waar deelnemers hun doelen moeten zien te bereiken vis-a-vis een opponent die zijn eigen doelen wenst te behalen en tegelijk actief probeert het tegenovergestelde te verhinderen. De derde categorie classificeert hij als *strategic game* en het strategisch scenario vormt de focus van voorliggend boek. Van Creveld definieert een wargame als: 'a game of strategy which, while clearly separated from 'real' warfare [...] nevertheless simulates some key aspects of the latter: including, quite often, the death and/or injury and capture that results from warfare's quintessential element, i.e. fighting. [...] 'The more aspects a game simulates, and the more accurate the simulation, the closer to real-life warfare it is.' Hier komt het militaire aspect om de hoek kijken, aangezien wargames niet alleen een onschuldig en (in)spannend tijdverdrijf zijn, maar ook kunnen worden gebruikt voor defensiedoeleinden in het kader van voorbereiding, training en planning. In zijn woorden: 'To the extent that they [=wargames] allow and force players to strategize, indeed, they are not merely the best form of training but the only available one.' Het probleem is dat niet elk oorlogsaspect in een spelomgeving valt onder te brengen. Dit betreft uiteraard de uitoefening van (onbeperkt) fysiek geweld, maar ook de schaal waarop operaties plaatsvinden en de rol en wederzijdse beïnvloeding van politieke en

militaire factoren. Van Creveld benadrukt de beperkingen van wargames als substituuut voor oorlog. Daar staat de dynamiek en complexiteit van de werkelijkheid tegenover. De realiteit van oorlog(voering) is permanent in beweging en bestaat slechts in het moment. Dat moment kan volgens Van Creveld zeer atypisch zijn en om deze reden zijn representaties in de vorm van wargames naar zijn overtuiging soms beter in staat de essentie te benaderen dan de werkelijkheid zelf.

De wargame in het militaire bedrijf

De opname van spelelementen in het onderricht aan militaire academies eind negentiende eeuw betekende de institutionalisering van de *scenario-based* wargame. Het gebruik van wargames diende – tegen de achtergrond van voortschrijdende schaalvergroting en industrialisering van het oorlogsoptreden – ter verbetering van militaire training, planning en besluitvorming. Het primaire doel was de deelnemers kennis te laten maken met het onverwachte (verrassing en frictie) en hen te laten oefenen in de omgang daarmee. Daarnaast bood het spelelement de mogelijkheid om relatief simpele, maar essentiële aspecten van oorlogvoering beter te begrijpen. Denk bijvoorbeeld aan het belang en de complexiteit van de (operationele) logistieke puzzel. Pruisen liep in deze ontwikkeling voorop. De Duitse wargame tijdens de tweede helft van de negentiende eeuw kende drie basisprincipes. Ten eerste werd veel nadruk gelegd op het element frictie door incorrecte, onduidelijke en/of vertraagde

informatievoorziening, het bewust creëren van *information overload*, enzovoorts. Ten tweede was doctrinair denken uit de gunst. Creatief en inventief optreden werd gewaardeerd, terwijl voor de hand liggende oplossingen uit het officiershandboek werden afgewezen. Ten derde gold als uitgangspunt dat de aandacht niet enkel op het voorstelbare, maar vooral op het onbereikbaar geachte doel diende te liggen omdat in oorlog bijna niets onmogelijk is.

Hybride karakter

Van Crevelds boek bestaat uit zeven chronologisch gerangschikte hoofdstukken voorafgegaan door een analytische inleiding en samenvattende conclusie. De auteur is op zijn best in het beschrijven van de ontwikkeling en evolutie van wargaming voor militaire doeleinden vanaf de Napoleontische tijd (met vader en zoon Von Reisswitz als grondleggers) tot aan het ontstaan van de *political-military* game gedurende de jaren vijftig van de vorige eeuw in de Verenigde Staten. Hij illustreert deze ontwikkeling met voorbeelden als de wargames van Alfred von Schlieffen tussen 1894 en 1905, die deels realiteit zouden worden tijdens de Eerste Wereldoorlog (de slag bij Tannenberg en de veldslagen bij de Masurische meren), en de Japanse wargames aangaande Pearl Harbor (1927 en 1941) en Midway (1942). In hoofdstuk 5 verplaatst Van Creveld de aandacht van het speelbord naar de uitvoering van oorlogsscenario's in het veld, van zeer grootschalige manoeuvreoefeningen met deelname van honderdduizenden troepen tot tactische paintball- en

lasertagoefeningen. Hoofdstuk 6 heeft de naoorlogse ontwikkelingen in (computer)wargaming als onderwerp. Hoewel minder welsprekend toont Van Creveld zich ook hier accuraat en geeft hij een bondig, bruikbaar en goed gedocumenteerd overzicht van historische en hedendaagse *onscreen* gaming. Terwijl de hoofdstukken 4-6 een politiek-historisch karakter hebben, zijn de hoofdstukken 1-3 en 7 overwegend antropologisch van aard. Hoofdstuk 1 behandelt het rituele en kampioensgevecht vanaf het begin van de mensheid. In hoofdstuk 2 staat de opkomst, glorie-tijd en nalatenschap van de gladiatorengevechten centraal. Hoofdstuk 3 heeft als onderwerp kampioensgevechten ter beslechting van geschillen en de toernooi-gevechten van de Middeleeuwen. Hoofdstuk 7 is gewijd aan de rol van de vrouw als deelnemer en toeschouwer in oorlog. De inhoud van dit 'derde deel' is op zijn best curieus te noemen en qua stijl impressionistischer en anekdotischer dan de voorgaande hoofdstukken. Hier komt Van Creveld met boude uitspraken, maar in de regel zijn deze onvoldoende onderbouwd en veel hiervan valt nauwelijks serieus te nemen. De geïnteresseerde lezer kan voor dit thema beter het betreffende hoofdstuk in Van Crevelds *The Culture of War* lezen.

Bruikbaarheid en toepassing

Over *Wargames* vallen meer kritische noten te kraken. Van Creveld stelt in zijn introductie heel veel (sub)vragen (21 in totaal), maar geeft feitelijk geen antwoorden. Van Crevelds overstijgende doel draagt

hier ook niet toe bij. Hij beoogt 'to reintegrate wargames [...] with human culture as a whole' en beschrijft hiervoor de ontwikkeling van wargaming van de oorsprong tot het heden. Geen geringe opgave, om het mild uit te drukken. Er is geen methodologisch onderbouwd systematisch onderzoek. Het boek is een hybride product, zoals blijkt uit de aard van de hoofdstukken, en het eindresultaat is eclectisch. Dit komt bij uitstek tot uiting in de bron-annotatie, waar van alles aan bod komt, van wetenschappelijke publicaties tot Romeinse klassieke schrijvers, Bijbel- en Talmoed-teksten, websites, Wikipediaverwijzingen en blogcommentaren. Voor de *military practitioner* is dit nauwelijks bruikbaar. Wat overblijft is een bruikbare introductie en conclusie,

die een goede samenvatting geeft van het boek. Verwacht echter geen uitspraken waar wetenschappers dan wel militairen in de toekomst hun voordeel mee zouden kunnen doen.³ Van waarde zijn die delen (verspreid door de tekst) met een uiteenzetting van het huidige gebruik van wargames en – in het bijzonder – hun beperkingen. Dit boek is bovenal een beschrijvende tekst die tot nadenken stemt, maar de beantwoording van de vele vragen aan de lezer zelf overlaat. Een omgevallen kaartenbak, al staat deze – na selectie – zeker garant voor een aantal uren leesplezier. Ter afsluiting kan het ontbreken van een literatuurlijst niet onvermeld blijven. De prestigieuze Cambridge University Press laat in dit opzicht een grote steek vallen en

bewijst daarmee niemand een dienst. Van Creveld maakt gebruik van een overweldigende hoeveelheid literatuur, wat Wargames bruikbaar maakt als bronnen-publicatie. De nalatigheid van de uitgever voorkomt dat de toekomstig onderzoeker hier profijt van kan trekken. ■

Dr. A. Claver, ministerie van Defensie

3 Daarvoor kan men beter terecht bij bijvoorbeeld het artikel van Stephen P. Glick and L. Ian Charters uit 1983 dat zijn waarde niet heeft verloren. Al op de eerste bladzijde van *Wargames* (blz. ix) toont ook Van Creveld zich schatplichtig aan deze publicatie: Stephen P. Glick en L. Ian Charters, 'War, Games, and Military History', in: *Journal of Contemporary History*, 18 (4) 1983, 567-582.

MILITAIRE SPECTATOR

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven.

Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn.

Uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

SIGNALERINGEN

U.S. Marines in Irregular Warfare

Training and Education 2000-2010
Door Nicholas J. Schlosser
Quantico (History Division United States Marine Corps) 2015
138 blz.
ISBN 9780991158867
Downloadbaar via <http://www.mcu.usmc.mil/historydivision/Pages/Publications/Publication%20PDFs/COIN-Schlosser.pdf>

Het intensieve trainingsprogramma waarmee het *U.S. Marine Corps* onder meer het optreden in stedelijk gebied oefent heeft vruchten afgeworpen tijdens de inzet in Irak en Afghanistan. Tot die conclusie komt de historicus Nicholas Schlosser in *U.S. Marines in Irregular Warfare*. Volgens Schlosser heeft het Marine Corps tevens lessen toegepast uit eerdere irreguliere conflicten waar Amerikaanse mariniers bij betrokken waren, zoals Centraal-Amerika in de jaren '20 en Vietnam in de jaren '60. In Irak en Afghanistan bleken commandanten bovendien in staat innovatieve tactieken te bedenken voor het uitvoeren van *counterinsurgency*-operaties, terwijl zij zich tegelijkertijd aan de principes hielden die kenmerkend zijn voor het korps.

Over grenzen

Het Korps Mariniers na de val van de Muur 1989-2015
Door Arthur ten Cate, Sven Maaskant, Jaus Müller en Quirijn van der Vegt
Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2015
344 blz.
ISBN 9789461059031
€ 34,90

Sinds 1989 zijn Nederlandse mariniers wereldwijd veelvuldig ingezet in de meest uiteenlopende operatiegebieden. In *Over grenzen* beschrijven de auteurs hoe het 'landinwaartse' optreden van dit onderdeel van de zeemacht verliep. Zij kijken onder meer naar de inzet in Cambodja, Irak en Afghanistan en op de Balkan. Ook de mariniersinzet in de antipiraterijoperaties komt aan de orde. Uiteindelijk blijkt de grote geo- en veiligheidspolitieke ommekeer van 1989 voor het optreden van het Korps Mariniers, dat een geschiedenis heeft waarin de nadruk op crisisbeheersing ligt, veel minder een breuk in de wijze van optreden te hebben betekend dan voor andere militaire eenheden.

Overstag en toch op koers

De Koninklijke Marine en haar personeel 1945-2005
Door W.J.E. van Rijn
Franeker (Van Wijnen) 2015
608 blz.
ISBN 9789051945287
€ 39,50

In *Overstag en toch op koers* onderzoekt W.J.E. van Rijn de effecten die veranderingen in militaire dreiging, techniek en maatschappij in de periode 1945-2005 hadden op het personeel van de Koninklijke Marine. Hij komt tot de conclusie dat de marineleiding anticiperend te werk ging, maar soms slechts kon reageren als ontwikkelingen onvermijdelijk bleken. Tegelijkertijd probeerde de marine concurrerend te blijven op de arbeidsmarkt. De auteur, viceadmiraal buiten dienst en historicus, behandelt onder meer de rol van de marine in de ontwikkelingen rond Nederlands-Indië, de Koude Oorlog en de nieuwe opzet van personeel en organisatie in de tijd na de val van de Berlijnse Muur.

A History of the Royal Navy

The Royal Marines
Door Britt Zerbe
Londen (I.B. Tauris) 2016
256 blz.
ISBN 9781780767659
€ 28,-

Opgericht in 1755 vormen de *Royal Marines* de elite-eenheden van de Britse marine. In de Eerste en Tweede Wereldoorlog voerden zij belangrijke amfibische landingen uit, recenter werden zij ingezet op de Falklands en in Afghanistan en Irak. Britt Zerbe, onderzoeker aan de University of Exeter, schreef een overzichtswerk waarin hij kijkt naar verandering en continuïteit en analyseert hoe de doctrine, identiteit en cultuur van de mariniers zich ontwikkeld hebben. Zerbe beschrijft ook de personele vulling van de Royal Marines door de eeuwen heen en het materieel waarmee zij hun operaties uitvoerden en concludeert dat zij altijd een 'vitale brug' hebben geslagen tussen de behoeften van marine en leger.

